

ТРАФИК НА ДЕЦА СРЕД УЯЗВИМИ ОБЩНОСТИ

ЦЕНТЪР ЗА
ИЗСЛЕДВАНЕ НА
ДЕМОКРАЦИЯТА

Настоящата публикация представя резултатите от изследване, проведено в рамките на проект „Противодействие на нови форми на трафик на ромски деца с участие на общността“ (CONFRONT), финансиран от Програма „Превенция и борба с престъпността“, Генерална дирекция „Миграция и вътрешни работи“ на Европейската комисия. Изследването бе проведено в седем държави-членки на ЕС: Австрия, България, Гърция, Италия, Румъния, Словакия, Унгария. Екип на Център за изследване на демокрацията координира проекта и проведе изследването в България.

Изразяваме специални благодарности към Ганчо Илиев, Мими Илиева, Стефан Евтимов, Марийка Минева от Свят без граници, Весела Марева и Силвия Георгиева от Международен Младежки Център – Стара Загора, Мария Николова, Мюзеем Али, Нуртен Ахмед, Емилия Алдинова от Семейно-консултативен център гр. Нови Пазар, Валентина Гешева от Фонд за превенция на престъпността – ИГА, Дани Абазов, Димитър Филипков, Асен Асенов, Лилия Драгоева. Благодарим на всички респонденти, които споделиха историите и опита си. Благодарности на Артър Иватс за внимателния прочит на доклада и конструктивната обратна връзка.

Автори:

Камелия Димитрова, Старши анализатор, Център за изследване на демокрацията;

Ива Александрова, Старши анализатор, Център за изследване на демокрацията (глави 3, 6).

Тази публикация е осъществена с финансовата подкрепа на Програма „Превенция и борба с престъпността“, Генерална дирекция „Миграция и вътрешни работи“ на Европейската комисия. Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи от Центъра за изследване на демокрацията и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на Европейската комисия.

ISBN 978-954-477-233-8

© 2015, Център за изследване на демокрацията
Всички права запазени.

ул. „Александър Жендов“ 5, 1113 София
тел.: (+359 2) 971 3000
факс: (+359 2) 971 2233
www.csd.bg, csd@online.bg

СЪДЪРЖАНИЕ

РЕЗЮМЕ	5
ВЪВЕДЕНИЕ	11
1. ТРАФИКЪТ НА ХОРА: ОСНОВНИ ДАННИ И ТЕНДЕНЦИИ	15
1.1. Обобщени статистически данни за страната.....	15
1.2. Деца – жертви на трафик.....	17
1.3. Първопричини за трафика	22
1.4. Институционална уредба, правна и политическа рамка за противодействие на трафика и подпомагане на жертвите.....	24
2. ЯВЛЕНИЕТО „ТРАФИК НА ДЕЦА“	27
2.1. Трафик на деца с цел просия.....	27
2.2. Трафик на деца с цел джебчийство	35
2.3. Трафик на деца с цел сексуална експлоатация на момчета.....	37
3. ДЕЦАТА ЖЕРТВИ: ФАКТОРИ НА УЯЗВИМОСТ	41
3.1. Взаимосвързани фактори на уязвимост	41
3.1.1. Бедност.....	42
3.1.2. Безработица и липса на перспективи.....	43
3.1.3. Достъп до образование и риск от отпадане.....	45
3.1.4. Сегрегация	45
3.1.5. Увреждания	46
3.1.6. Невъзможност за достъп до социално подпомагане.....	46
3.1.7. Преживяване на насилие в ранна детска възраст.....	47
3.1.8. Предишен опит в проституцията.....	47
3.1.9. Злоупотреба с наркотични вещества	47
3.1.10. Лихварство и семейна задължнялост.....	48
3.1.11. Културни практики.....	48
3.1.12. Многостранна уязвимост и риск от трафик.....	49
4. ПРОЦЕСЪТ НА ТРАФИК НА ДЕЦА	51
4.1. Трафик на деца с цел просия.....	51
4.2. Трафик на деца с цел джебчийство	52

4.3. Трафик на деца с цел сексуална експлоатация на момчета.....	55
5. МЕХАНИЗМИ ЗА ПОДПОМАГАНЕ И ЗАКРИЛА НА ЖЕРТВИТЕ.....	57
5.1. Идентифицирането като предпоставка за подпомагане на жертвите	57
5.2. Закрила и подпомагане.....	58
6. ЕЛЕМЕНТИ НА ЕФЕКТИВНОТО АНГАЖИРАНЕ НА ОБЩНОСТТА В РАЗРАБОТВАНЕТО НА ПО-УСТОЙЧИВИ ПРАКТИКИ И МЕХАНИЗМИ	63
6.1. Кой/какво е общността?	63
6.2. Модел за участие на общността в проследяването на случаите и реинтеграцията на жертвите на трафик	64
ЗАКЛЮЧЕНИЯ.....	67
ПРЕПОРЪКИ.....	71
ПРИЛОЖЕНИЕ	73
БИБЛИОГРАФИЯ.....	75

РЕЗЮМЕ

Настоящият доклад разглежда три специфични форми на трафик на хора: трафик на деца с цел просия, трафик с цел джебчийство и трафик с цел сексуална експлоатация на момчета, както и на проявлението на тези видове трафик сред ромските общности. Докладът очертава профили на жертвите и факторите на уязвимост, които превръщат ромското малцинство в група, изложена на особен риск от експлоатация. Проучването представя емпирични данни за механизмите на въвличане и експлоатация на жертвите, с цел подобряване на усилията за идентифициране на жертвите и противодействие на трафика. Особено внимание се обръща на политиките и мерките за подпомагане на жертвите. В тази област докладът набелязва конкретни пропуски при подпомагането и тяхното отражение най-вече върху жертвите от ромски произход, като предлага възможности за подобряване подпомагането на децата жертви. Активният ангажимент на ромски организации в проучването, осъществено чрез изследователски методи с участието на общността, е с оглед на по-задълбоченото разбиране на действащите рискови фактори на общностно равнище. Същевременно, участието на ромски организации и експерти в изследването има за цел да повиши знанието за трафика в самата общност и да подготви ромски експерти за участие във формирането и реализацията на политиките и механизмите за борба с трафика.

България е една от най-значимите страни по произход на жертви, експлоатирани в Европа. За периода 2011 – 2013 г. в рамките на ЕС са идентифицирани между 540 и 580 български жертви на трафик. Децата сред тях са между 12 и 15%. През последните години (2012 и 2013) трафикът на деца е преобладаващо с цел просия и джебчийство. Въпреки липсата на централизирана система за събиране на данни, откъдето да се черпи информация за социално-демографския профил на жертвите, експертни оценки сочат, че между 50 и 80% от всички жертви са от ромски произход. При определени форми на експлоатация, като просията и джебчийството, дялът на ромите е около 90%.

Проучването разглежда три конкретни форми на трафик на деца: трафик с цел **просия, джебчийство** и **сексуална експлоатация на момчета**, като се дава оценка доколко тези престъпления **засягат ромите като рискова група**. Предвид липсата на осведоменост за трафика на хора отвъд най-изследваната форма – трафик с цел сексуална експлоатация на жени – трите форми на експлоатация са избрани с цел да се натрупат емпирични знания относно начина, по който се проявява престъплението, механизмите на въвличане и експлоатация. При все че просията и джебчийството се разпознават като стратегия за оцеляване сред семейства в крайна бедност, на европейско равнище те се отчитат и като потенциално основание за трафик едва през последните години, и съответно са криминализирани като такива. Третата

форма – трафик на момчета с цел сексуална експлоатация – остава извън вниманието на органите за борба с трафика, като има остра потребност от емпирични данни, за да се подобри процесът на идентификация и подпомагане на жертвите.

На фона на ограничените данни и предвид деликатната проблематика, докладът почива на изследователски методи с участието на общността, за да вникне по-задълбочено в профилите на жертвите на трафик, рисковите групи и факторите на уязвимост, както и в механизмите на въвличане и експлоатация на ромски деца – жертви на трафик. Ромските организации и представителите на общността се ангажираха активно с подготовката и провеждането на работа на терен, като по този начин бе осигурено недискриминационно отношение, както и проява на необходимата чувствителност към засегнатите.

Големият дял на ромите сред жертвите на трафик е сигнал за необходимост повишено внимание най-вече към **факторите, които допринасят за уязвимостта на тази етническа група**. Проучването подкрепя тезата, че няма културно вкоренени практики, които са предпоставка за уязвимостта на ромите към трафик. По-скоро са налице социално-икономически фактори като бедност, масова безработица и ниско образование, които произтичат от исторически обусловеното социално изключване на ромите и поставят тази малцинствена група в особена уязвимост към трафика. Останалите фактори, като история на физическо и сексуално насилие, израстване в социални институции и предходно въвличане в проституция, също повишават вероятността ромските деца да станат жертви на трафик с цел експлоатация. В допълнение, ранните бракове и вземането на заеми от лихвари, също могат да послужат като стратегии за набиране и трафик на деца.

Констатациите относно профила на жертвите, както и механизмите на набиране и експлоатация, са систематизирани според трите вида експлоатация. Главите, които разглеждат трафика на деца с цел **просия**, обрисуват **профила на жертвите** като момичета и момчета на възраст 8-16 години, обикновено трафикирани в Гърция, Австрия, Швеция, Обединеното кралство, Белгия, Франция, Италия, Испания. При все че преписките за насочените жертви не съдържат информация за тяхната етническа принадлежност, по преценка на ангажираните организации и служби по-голямата част от жертвите са роми.

Бърза справка за произхода на жертвите в последните преписки с насочени жертви показва, че преобладават децата (от ромски и друг произход) от районите на Плевен, Пазарджик, Велико Търново и София. При предишно проучване върху децата (от ромски и друг произход), които просят в Гърция, като райони на произход са установени Варна, Добрич, Плевен, Русе, София, Шумен и Видин. Повечето деца, които просят, са съпроводени от член на семейството или роднина. И докато през 2003 – 2004 г. при първите идентифицирани случаи на деца, просещи в Австрия, ясно личи намесата на мрежи от трафиканти, по случаите на 62 български деца, идентифицирани в Солун, Гърция, наличието на връзка с организирани престъпни мрежи е много по-слабо изразено. Необходими са засилени усилия от страна на правоприлагащите органи и институциите за закрила на детето, за да установят с точност обстоятелствата, довели до просия, и дали тя е част от стратегията за оцеляване на семействата, или е резултат от действията на организирани престъпни мрежи.

Децата – жертви на трафик с цел **джебчийство** обикновено са момичета между 13 и 16 години, идентифицирани в чужбина и съпроводжани от член на семейството или роднина. Експертите отчитат, че почти всички жертви са роми по етническа принадлежност и се числят към подгрупата на кардарашите. През 2013 г. най-голяма част от жертвите на трафик са преведени в Швеция, следвана от Италия, Испания и Обединеното кралство. Според официални данни от 2013 г. районът на Плевен ясно се сочи като произход на половината от жертвите на трафик с цел джебчийство, следван от районите на Пазарджик и Велико Търново. Въпреки липсата на задълбочена информация относно социално-икономическия профил на децата – жертви на трафик с цел джебчийство, експертите сочат, че половата принадлежност значително се отразява на степента на образование на жертвите. Ромските момичета имат по-ниско ниво на образование от момчетата и обикновено след четвърти клас биват спирани от училище и склонявани да извършват дребни престъпления. За да се обоснове такова предположение и да се разработят необходимите мерки за подпомагане, са необходими допълнителни проучвания.

Делата с установени жертви, както и експертните становища въз основа на подпомогнатите деца – жертви на трафик с цел просия и джебчийство, дават известна възможност за емпирично обсъждане на профилите на засегнатите деца. Подобна отправна точка липсва за **момчетата – жертви на трафик с цел сексуална експлоатация**. Съдебните решения за периода 2011 – 2013 г. сочат, че сред непълнолетните жертви на трафик за развратни действия, дялът на момчетата варира между една пета и една трета, като годишно постъпват между 10 и 14 такива дела. При все това проучването установява, че момчетата, които са жертви на сексуален трафик в чужбина, не биват насочвани за подпомагане от страна на националните власти и доставчиците на услуги. Ето защо няма информация за социално-икономическия профил на тези жертви въз основа на съдебни дела. На този фон чрез работа на терен бе установен профилът на ромските момчета, които са особено уязвими към такава форма на трафик. Съществен дял от лицата, които предлагат сексуални услуги на мъже в България и чужбина, са младежи и транссексуални лица от ромски произход. Проучването установи наличието на транссексуални ромски младежи, които предлагат сексуални услуги и в трите изследвани общности като част от възприетите стратегии за оцеляване на семействата. Едновременно с това свидетелските показания на жертвите разкриват, че те са били въввлечени в предоставянето на сексуални услуги, докато са били малолетни, както и че работата в чужбина е невъзможна без посредници, които извличат значителна печалба за сметка на услугите, предоставяни от сексуалните работници.

Докладът очертава различните стратегии за въвличане и експлоатация, които се използват за всяка от трите форми на **трафик на деца**. Принудителният труд и ранните бракове са сред обичайните прийоми за набиране на ромски деца, които стават жертви на трафик с цел просия. Децата могат да бъдат наети от семейство, което ръководи мрежа за просия, за да изплатят дългове на собственото си семейство. Повечето просещи деца се експлоатират на улицата и просят с възрастни придружители. Необходима е допълнителна информация за развитието на стратегиите за набиране през последните години и за начина, по който са засегнати особено уязвимите групи – като семействата в крайна бедност, които живеят в незаконни лагери в чужбина и прибягват до просия като начин на оцеляване.

Ранните бракове в семейства, които ръководят мрежи за джебчийство, са най-разпространената стратегия за въвличане на деца – жертви на трафик с цел дребни престъпления. Експлоатацията с цел джебчийство се приема за особено доходоносна и води до значително обогатяване на замесената семейна мрежа. Използването на сила рядко се прилага като механизъм за принуда. За извършването на джебчийските прояви по-скоро се залага на емоционалната привързаност на децата към семействата и на липсата на съзнание, че това е експлоатация. Отсъствието на усещане за експлоатация прави особено трудна идентификацията на просията и джебчийството като форми на трафик, понеже децата не се възприемат като жертви. Освен това при джебчийството децата могат да бъдат идентифицирани, само ако бъдат заловени по време на деянието, като липсата на доказателства за участието на семейството ги излага на риск от по-нататъшна експлоатация.

Оскъдна е информацията относно механизмите за набиране и експлоатация на момчета – жертви на трафик с цел сексуална експлоатация, тъй като проучването не достигна до каквито и да е доказателства, че тези жертви се насочват и подпомагат. Въпреки това бе установено, че ромските момчета и транссексуални лица, които предлагат сексуални услуги, са в особен риск от трафик с цел сексуална експлоатация. Има вероятност ромските момчета и транссексуални лица да се озоват в ситуация на трафик на сексуалните пазари в държави-членки на ЕС, например в Бордо, Франкфурт, Саламанка, Бенидорм и други градове в Германия, Франция и Испания. При все че транссексуалните проституиращи и тези от мъжки пол може да са достигнали пълнолетие (т.е. 18 години), много е вероятно те да са били малтретирани и подлагани на сексуална експлоатация като деца в собствената си страна. Свидетелски показания на транссексуални роми, включени в сексуалния пазар в чужбина, сочат, че сводниците, които се занимават с надзора и настаняването на младежите в чужбина, си служат с традиционни методи на принуда като заплахи, отнемане на личните документи и изискване да се плати непогасим дълг.

Проучването отделя специално внимание на **закрилата и подпомагането** на децата – жертви на трафик. Децата, идентифицирани като жертви на трафик в чужбина, биват връщани в България съгласно двата координационни механизма, определящи ролите на всички страни, ангажирани в процеса на връщане и подпомагане: *Координационен механизъм за рефериране и обгрижване на случаи на непридружени деца и деца – жертви на трафик, завръщащи се от чужбина* и *Национален механизъм за насочване*. Въпреки че България е сред малкото страни в Европа, в които действа специален координационен механизъм за деца – жертви на трафик, при по-внимателно вглеждане в изпълнението на мерките за връщане, закрила и подпомагане на децата жертви, се установяват съществени пропуски. Най-съществени слабости се наблюдават в последните два етапа от закрилата – постигане на дългосрочно устойчиво решение и мониторинг на подкрепата за реинтеграция. Тези слабости се отразяват особено негативно на ромските деца – жертви на трафик.

Липсата на адекватен обмен на информация и на ефективно сътрудничество между местните заинтересовани страни, които предоставят временни мерки за закрила и подкрепа на ромските деца – жертви на трафик, сериозно възпрепятстват постигането на трайно решение, основано на най-добрия интерес на детето. Съгласно базисните принципи за закрила на детето,

трайното решение за повечето деца е реинтеграция в собствените семейства. Въпреки това, като се има предвид, че рядко се правят оценки на риска и не може да се твърди, нито да се отрече, че родителите или други лица, отговорни за децата, не са потенциално замесени или съучастници, събирането на децата със семейството понякога води до повторен трафик. Липсата на ефективен мониторинг на реинтеграцията за период от една година също проваля възможността за предотвратяване на повторния трафик и за осигуряване на устойчива дългосрочна подкрепа за децата жертви.

Последната глава от този доклад е посветена на проучване на **възможностите за по-активно участие на ромската общност** в подпомагането на децата, жертви на трафик, както и в превенцията на (повторен) трафик. При обсъждания с експерти от две ромски общности са установени две такива възможности. Необходимо е допълнително да се проучи потенциала на семейните консултативни центрове или на други подобни доставчици на услуги в общността за мониторинг на дългосрочната реинтеграция на деца, жертви на трафик и малтретиране. В крайна сметка, подобрене в работата на системите за закрила на детето и социално подпомагане и тяхното въздействие върху ромите може да се очаква едва след като ромски експерти се включат активно в разработването на политиките и доставката на услугите. Що се отнася до трафика на деца в частност, наемането на ромски експерти в местните отдели за закрила на детето би помогнало за преодоляване липсата на доверие в институцията сред местните общности. Участието на ромски експерти като социални работници в отделите за закрила на детето би облекчило и една от най-трудните задачи, с които се сблъскват служителите – достъпът до маргинализирани ромски семейства, които се нуждаят от подкрепа.

Бележка за терминологията

Текстът на този доклад е изготвен в съответствие с употребата на понятието „ром/ромски“, възприета от Европейската комисия и Съвета на Европа. Понятието „ром/ромски“ в доклада на хърватската организация RECI+ съгласно присъщите дефиниции, които широко се използват от Съвета на Европа, Европейската комисия и други международни институции, се отнася до разнородна общност от взаимосвързани групи, които включват, но без ограничение, роми, синти, кале и подобни групи в Европа, включително пътуващите общности и източни групи (дом и лом) и покрива широко разнообразие на засегнатите групи включително лица, които се идентифицират като „цигани“, както и много други, за които се приема, че са част от по-широката ромска общност в рамките на Европа и извън нея. Чрез използването на термина „ром/ромски“ финансиращите агенции и авторите нямат намерение да покажат незачитане към отделните общности. Използването на това понятие по никакъв начин не отрича многообразието сред ромските групи и странстващите народи. Необходимо е да се отбележи също, че съществува значителна средна ромска класа, която се разраства, и нейните представители участват като пълноценни граждани в държавите и обществата, където живеят, без да жертват своята етническа и културна идентичност.

ВЪВЕДЕНИЕ

„В тази махала всяка къща има история.“

Ежегодно между 540 и 580 български граждани биват идентифицирани като жертви на трафик, като около 15% от жертвите са деца. Всяка от жертвите има своя история, която започва от отглеждането в семейство или в социална институция, подмамване или принуда да замине за чужбина в търсене на поминък и в случай че бъде *идентифицирана* – оказване на помощ и подкрепа при завръщането.

Ромите се посочват като групата, изложена на най-съществен риск от трафик в цяла Европа, и преобладават сред жертвите, на които се оказва подкрепа в България. При някои форми на трафик на деца, като просия и джебчийство, експертни оценки сочат, че делът на ромите сред жертвите може да надхвърли 90%. При други форми на експлоатация делът на жертви роми е между 70 и 80%. Въпреки че просията и джебчийството не са „нови“ стратегии за оцеляване сред бедните семейства, режимите за прилагане на политики за борба с трафика едва отскоро ги отчитат и като потенциално основание за трафик и експлоатация. Сексуалната експлоатация на момчета – третата форма на трафик, разгледана в настоящия доклад – остава извън вниманието на органите за борба с трафика и доставчиците на услуги за подпомагане. И трите форми на трафик до голяма степен остават непроучени, като липсата на емпирични доказателства е едно от обясненията за закъснялата реакция на съответните политики.

В рамките на настоящото проучване изследователският екип посети осем ромски махали, където всяка къща си има своя история. Историите говорят за крайна бедност, ранно отпадане от училище и прибегване до просия, джебчийство или проституция като стратегия за оцеляване. Къщите са построени в махали, където има дълга история на сегрегация и дискриминация, довели до крайни форми на социално изключване. При все това неформалните лидери на общността играят активна роля за подобряване на достъпа до здравеопазване, образование, заетост и жилища, като по този начин облекчават последствията от дискриминацията и социалното изключване. Тъй като добре познават социално-икономическите проблеми и едновременно с това имат достъп до най-уязвимите семейства, с чието доверие се ползват, неформалните лидери и структурите, изградени в общността, разполагат с потенциал да поведат усилията за предотвратяване на трафика на деца и подпомагане на жертвите. И накрая, но не по важност, ромските експерти и неформалните лидери разполагат с потенциал да изразят непредставения „ромски глас“ при разработването и прилагането на политики за противодействие на трафика.

На този фон настоящото проучване си поставя **цели** в две направления: да събере емпирични доказателства за трите „нови“ форми на трафик на ромски деца и да подготви ромски експерти за по-активна роля при обсъждането на политики срещу трафика. Изследователските методи с участие на общността са най-обещаващата стратегия за постигането на тези цели и същевременно най-уместният подход към тази деликатна тема. Работата на терен редом с ромските организации позволява екипът на проекта да опознае в достатъчна степен контекстуално ромските общности, сред които е проведено теренното проучване. Проучването чрез участие беше предпоставка за намиране на по-чувствителен подход към трафика и за туширане на страховете от заклеймяване. В крайна сметка, като се има предвид, че проучването до голяма степен се превърна в двустранен процес, при който изследователите и участниците споделиха своите виждания за действителното положение, екипът се ангажира да доведе до рисковите групи знанието за това как се извършва престъплението „трафик“ и как да се предпазят уязвимите лица.

Проучването се проведе на **два етапа**: предварителен етап и работа на терен. Целите на предварителния етап бяха поставени в три направления:

- 1) придобиване на обща представа за нивото на трафик на деца в страната и институционалните мрежи за противодействие;
- 2) установяване местонахожденията на уязвими ромски общности; и
- 3) оценка на наличната инфраструктура за подкрепа на децата по места и идентификация на потенциалните партньори: ромски НПО, които да се ангажират в по-нататъшни изследователски дейности.

Методите, използвани на предварителния етап, бяха: преглед на публикации, интервюта с представители на институции и електронни въпросници за събиране на данни от националната статистика.

Трите региона, подбрани за работа на терен, бяха Стара Загора, Пазарджик и Шумен. Изборът се извърши въз основа на следните критерии:

- места с компактни ромски общности, които живеят при влошени социално-икономически условия;
- документирані случаи на идентифицирани деца – жертви на трафик;
- развита инфраструктура за подпомагане на деца в риск или деца, жертви на насилие или на трафик;
- ромска организация или член на общността, която/който желае да участва в проучването.

На етапа на теренната работа изследователският екип направи три посещения за проучване на всяко от набелязаните места. По време на първото посещение екипът проведе срещи с партнираща ромска НПО, обсъди темите и целите на изследването. В хода на първото посещение бяха анкетирани заинтересованите участници в процеса. При второто проучвателно посещение изследователските екипи приложиха изследователски техники с участие на местната общност, като например картографиране на общността, диаграми на Вен и упражнения за оценяване, за да могат да се определят факторите на уязвимост и общностите, изложени на риск от трафик, както и да се проучат местните ресурси за превенция и подпомагане на жертвите. Проведени бяха обучения, за да се запознаят местните активисти с явлениято

„трафик“, а на партньорите по места бяха представени методите за събиране на данни. По време на третата обиколка изследователските екипи, състоящи се от водещи специалисти, местни партньори и сътрудници, осъществиха полуструктурирани интервюта и интервюта по модела на житейския разказ с лица от ромски произход, засегнати пряко от трафик или изложени на такъв риск.

По време на проучването екипът проведе 25 полуструктурирани интервюта, 4 дискусии във фокус-групи и 18 интервюта под формата на житейски разказ. Сред респондентите имаше младежи, които предлагат сексуални услуги; близки, които се грижат за изоставените деца на майки, станали жертви на трафик с цел проституция; семейства, които се препитават от просия и ровене из боклука, както и много хора, живеещи в плашеща мизерия. Разказите бяха събрани, за да се очертае по-комплексна и по-малко осъдителна картина на общностите, засегнати от трафик. Всяка индивидуална история подпомогна по-дълбокото разбиране на причините и начините децата да станат жертви на този тип експлоатация. На свой ред проучването способства да се усъвършенстват механизмите за реакция на трафика на деца. Докладът съдържа също наблюдения и предложения как да се подобри подпомагането на ромските деца, жертви на трафик, така че това да облагодетелства децата, техните семейства и обществото като цяло.

1. ТРАФИКЪТ НА ХОРА: ОСНОВНИ ДАННИ И ТЕНДЕНЦИИ

1.1. Обобщени статистически данни за страната

България е страна на произход на жертвите на трафик и в много по-малка степен транзитна страна и страна-дестинация. По данни на Евростат България е сред основните източници на жертви на трафик в ЕС, заедно с Румъния, Нигерия и Китай.¹

България не разполага с цялостна централизирана система за събиране на данни за жертвите на трафик, което пречатства всеки опит за задълбочен анализ на профилите на жертвите (идентифицирани формално или неформално), основните канали на трафик, видовете експлоатация, типовете подпомагане, което се предлага, и неговата ефективност. При все че са непълни и сегментирани, институциите² поддържат отделни информационни банки с данни за жертвите на трафик, които позволяват ограничен анализ въз основа на броя жертви, вид експлоатация и пол. Освен това информацията, предоставена от основните заинтересовани страни, разкрива държавите, които най-често са дестинация както за децата, така и за пълнолетните жертви.

През последните три години, между 540 и 580 жертви са регистрирани чрез формалните механизми за идентификация. Разбира се, тази оценка няма как да бъде представителна за пълния размер на трафика от страната и според думите на длъжностно лице, ангажирано в борбата с трафика, представлява „върхът на айсберга“. Броят на идентифицираните жертви остава относително постоянен за периода 2011 – 2013 г. с 541 жертви, идентифицирани през 2011 г., 580 – през 2012 г. и 540 – през 2013 г. Налице е видимо увеличение в броя на жертвите, идентифицирани през 2011 – 2013 г., спрямо периода 2008 – 2010 г. Общо 249 жертви са идентифицирани през 2008 г., 346 – през 2009 г. и 432 – през 2010 г.³ Увеличеният брой на жертвите на трафик между 2008 и 2010 г. най-вероятно е резултат от подобрена идентификация на жертвите, а не от разрастване на трафика.

¹ Eurostat (2013) Methodologies and working papers. Trafficking in human beings. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013 ISSN 1977-0375 [Евростат (2013). Методически и работни документи. Трафик на хора. Люксембург: Служба за публикации на Европейския съюз, 2013. ISSN 1977-0375].

² Данните се предоставят от Върховната касационна прокуратура, Националната комисия за борба с трафика на хора и от Държавната агенция за закрила на детето.

³ Eurostat (2013) Methodologies and working papers. Trafficking in human beings. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013 ISSN 1977-0375 [Евростат (2013). Методически и работни документи, Трафик на хора. Люксембург: Служба за публикации на Европейския съюз, 2013. ISSN 1977-0375].

ТАБЛИЦА 1. ЖЕРТВИ НА ТРАФИК СПОРЕД ПОЛА, 2008 – 2013 г.

Година	Общо жертви	Мъже	Жени	% жени
2008	249	10	239	96%
2009	346	13	333	96%
2010	432	34	398	92%
2011	541	10	448	83%
2012	580	11	507	87%
2013	540	15	476	88%

Източник: Евростат (2008 – 2010), Върховна касационна прокуратура (2011 – 2013 г.)

За периода 2008 – 2013 г. жените са мнозинство сред идентифицираните жертви. В повечето случаи идентифицираните мъже – жертви на трафик са с цел трудова експлоатация.

ТАБЛИЦА 2. ЖЕРТВИ НА ТРАФИК НА ХОРА В БЪЛГАРИЯ, 2011 – 2013 г.⁴

Период	Жертви								
	Общо			Мъже			Жени		
	Общо жертви	от тях:		Общо мъже	от тях:		Общо жени	от тях:	
		Непълнолетни (14 ÷ 18 г.)	Под 14 г.		Непълнолетни (14 ÷ 18 г.)	Под 14 г.		Непълнолетни (14 ÷ 18 г.)	Под 14 г.
2013	540	44	23	64	3	15	476	41	8
2012	580	48	18	73	0	11	507	48	7
2011	541	57	13	93	0	10	448	57	3

Източник: Върховен касационен съд, по данни от Националната комисия за борба с трафика на хора (НКБТХ), 2014 г.

⁴ Данните от таблицата отразяват жертвите съгласно Глава II от Наказателния кодекс – Престъпления против личността, Раздел IX – Трафик на хора, чл. 159а – 159в, вкл. Глава IV, Раздел I – Престъпления против брака и семейството, чл. 182б, НК.

През 2013 г. профилът на жертвите според вида експлоатация обхваща 80% (428 лица) трафикирани за сексуални дейности, 8% – с цел принудителен труд (44 лица), 2% – с цел принудително подчинение (11 лица) и 0,3% – с цел отнемане на органи (2 лица). Жените преобладават сред жертвите на трафик за сексуални дейности (96% или 411 лица), а мъжете преобладават сред жертвите на трафик с цел принудителен труд (75% или 33 лица). Съотношението между мъжете и жените сред трафикираните с цел принудително подчинение е почти равно: 54% жени (6) и 46% – мъже (5).

Според анализ на профилите на жертвите на трафик през 2012 и 2013 г. от Националната комисия за борба с трафика на хора (НКБТХ) повечето жертви произхождат от райони с висока бедност и безработица, като най-чести страни на дестинация са Германия, Гърция, Нидерландия, Австрия, Франция, Кипър, Полша и Република Чехия. Държавите дестинации обикновено са според формите на експлоатация: жертвите на сексуална експлоатация се извеждат предимно към Германия, Гърция, Нидерландия, Франция и Полша; експлоатираните за джебчийство – към Гърция, Обединеното кралство и Австрия; жертвите на трудова експлоатация – към Гърция, Испания, Италия, Германия, Швеция и Република Чехия, а бременните се трафикират в Гърция за продажба на новородени бебета. Преписките от приютите на НКБТХ за 2012 – 2013 г. показват, че повечето от жертвите са с ниско образование и една трета от тях са неграмотни. Наблюдава се и голям дял на жертви с различни форми на умствена изостаналост и/или психични разстройства.⁵

Случаите на идентифицирани чужди граждани, които са обект на трафик в страната, са изолирани. В доклад на Съвета на Европа се посочват данни само за три чуждестранни жертви на трафик в България до 2010 г. – една от Полша и две от Молдова.⁶ НКБТХ посочва за периода 2011 – 2013 г. една жертва от Полша, идентифицирана и репатрирана през 2012 г.⁷

1.2. Деца – жертви на трафик

Между дванадесет и петнадесет на сто от всички идентифицирани жертви са деца, като тази тенденция се запазва през последните шест години. Делът на непълнолетните и малолетните остава почти без изменения за целия период (2008 – 2013 г.).

⁵ Официално писмо на НКБТХ от 19.06.2014, № ТХ-02-315, в отговор на официално запитване от ЦИД.

⁶ GRETA (2011), Report Concerning the Implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Bulgaria, First evaluation round. Strasbourg – 14 December 2011, p. 36. [ГРЕТА (2011). Доклад относно прилагането от България на Конвенцията на Съвета на Европа за действие срещу трафика на хора: Първи кръг на оценяване. – Страсбург: Съвет на Европа, с. 36].

⁷ Отчет за дейността на Националната комисия за борба с трафика на хора за 2012 г. (Отчет за дейността на НКБТХ за 2012 г., с. 10-13).

ТАБЛИЦА 3. ЖЕРТВИ НА ТРАФИК СПОРЕД ВЪЗРАСТА, 2008 – 2013 г.

Година	Общо жертви	Непълнолетни и под 14 г.	% от общия дял
2008	249	38	15%
2009	346	55	16%
2010	432	67	15,5%
2011	541	70	13%
2012	580	66	11,4%
2013	540	67	12,4%

Източник: Евростат (2008 – 2010 г.), Върховна касационна прокуратура (2011 – 2013 г.)

При по-внимателно вглеждане в данните от Върховната касационна прокуратура се разкрива и видът на експлоатация на децата – жертви на трафик.

ТАБЛИЦА 4. ВИД НА ЕКСПЛОАТАЦИЯ НА ДЕЦАТА ЖЕРТВИ НА ТРАФИК СПОРЕД ПОЛА, 2011 – 2013 г.

Година/вид експлоатация ⁸	Разврат		Принудителен труд		Принудително подчинение		Трафик на бременни
	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж
2011	49	10	4	0	2	0	Няма данни
2012	55	11	3	0	0	0	9
2013	32	14	3	4	1	0	Няма данни

Източник: Върховна касационна прокуратура.

Необходимо е да се отбележи, че за последните три години (2011 – 2013) между 10 и 14 момчета са установени като жертви на трафик за развратни действия, което е една пета от всички жертви на тази форма на експлоатация през 2011 и 2012 г. и една трета от жертвите, регистрирани през 2013 г. На тези стойности трябва да се отдаде нужното внимание по следната причина: нито един от доставчиците на услуги, анкетиран в настоящото проучване и цитирани в предишни проучвания, не е предоставял подпомагане на

⁸ Видовете експлоатация са изброени според българското право и е вероятно да не съответстват напълно на тези в международните нормативни актове.

момчета, жертви на трафик с цел сексуална експлоатация. Нещо повече, ключовите държавни органи – НКБТХ и ДАЗД, не са участвали в насочване на момчета, жертви на сексуален трафик. От това може да се съди, че момчетата жертви на трафик остават извън усилията за борба с трафика, включително идентификацията на жертвите, и по този начин са лишени от право на подпомагане. Разделите от доклада, които разглеждат профилите на (потенциалните) жертви, ще предоставят информация за случаи на трафик на момчета и транссексуални лица, които не са идентифицирани като жертви.

Държавната агенция за закрила на детето (ДАЗД) поддържа данни за деца – жертви на трафик или деца „жертви на миграционни процеси“, които са идентифицирани в чужбина, които са negliжирани и/или живеят при влошени битови условия. Данните на ДАЗД съдържат един съществен показател: преобладаващите форми на експлоатация на децата жертви на трафик си остават просията и джебчийството, като просията има превес през 2013 г., а джебчийството – през 2012 г. През 2012 г. ДАЗД регистрира 66 случая на деца – жертви на трафик или на „миграционни процеси“; 48 от тях са момичета, а 18 са момчета. Единадесет деца са замесени в джебчийство, а десет са експлоатирани за просия; три деца са идентифицирани като жертви на трафик на бебета, а 24 са деца на български мигранти, които живеят в чужбина при лоши условия. Останалите девет деца са случаи на „предотвратен трафик“, въпреки че няма данни за вида на трафика и предприетите мерки.

Данните за 2013 г. са представени в таблицата по-долу:

ТАБЛИЦА 5. ДЕЦА – ЖЕРТВИ НА ТРАФИК, ПОДПОМОГНАТИ ОТ ДАЗД ПРЕЗ 2013 Г.

	Джебчийство	Просия	Сексуална експлоатация
Общо деца 2013 г. = 60	18	32	10
Пол			
• Момчета	4	25	0
• Момичета	14	7	10
Възраст			
• 0-7 години	0	6	0
• 8-12 години	1	11	0
• 13-16 години	14	12	3
• 17-18 години	3	3	7
Семеен статут			
• с родител	6	19	1
• с роднина	6	6	0
• без придружител	6	7	9

Източник: ДАЗД

ФИГУРА 1. БРОЙ ДЕЦА – ЖЕРТВИ НА ТРАФИКЪТ, ПРЕЗ 2013 Г. (ПО ОБЛАСТИ)

Повечето деца – жертви на трафик, са на възраст между осем и шестнадесет години, като през 2013 г. преобладаващата част (32 случая) са били обект на трафик с цел просия. Повечето канали на трафика отвеждат децата в Гърция, което съвпада и с ръста на детската просия, отчетен на гръцка територия. Според данни на ДАЗД и други източници, държавите дестинации включват най-вече Австрия, Швеция, Обединеното кралство и Франция.⁹

Плевенска област определено е регионът на произход на най-много от жертвите – 18 са идентифицирани като експлоатирани за просия, 9 – за джебчийство и 1 – за сексуална експлоатация. Децата от Плевенска област, и най-вече от градовете Левски, Гулянци и Полски Тръмбеш биват трафикирани в Гърция.

Пазарджишка област, където бе проведена част от работата на терен за настоящото проучване, е на второ място по произход на жертви, регистрирани от ДАЗД, с пет случая, идентифицирани през 2013 г. Децата от Пазарджик се

⁹ US Trafficking In Persons Report (2014) Office To Monitor And Combat Trafficking In Persons, Country Narratives. [Доклад на САЩ за трафика на хора (2014), Служба за мониторинг и борба с трафика на хора; С приложения по държави].

трафикират главно във Франция, макар че според експертни оценки някои от децата, върнати през 2013 г., са жертви на negliжиране.¹⁰

Регистрирана е една жертва от Шуменска област – втората област, избрана за теренно проучване. Въпреки че в ДАЗД няма данни за деца жертви от Стара Загора за 2013 г., данните на окръжната прокуратура сочат, че са произнесени 9 присъди за трафик през 2013 г. с 30 жертви, сред които и 6 деца.

При все че данните от ДАЗД предоставят информация относно произхода и дестинацията на децата жертви, както и относно формата на експлоатация, те не могат да се считат за представителни за мащабите на явлението. Подобно на данните за трафика като цяло, те обхващат само малък дял деца, подложени на различни форми на експлоатация в чужбина. Повечето жертви на трафик остават неидентифицирани и голяма част от тях не се възприемат като жертви, което още повече затруднява идентификацията. Въпреки че няма добре обоснована експертна оценка на действителния брой деца – жертви на трафик с цел просия, джебчийство и сексуална експлоатация на момчета, качественият анализ в следващите раздели предоставя информация за рисковите групи, механизмите на въвличане и експлоатация. Това на свой ред трябва да послужи за подобряване на идентификацията, така че жертвите на трафик да получат помощта, от която се нуждаят.

На второ място, данните не дават добра представа за демографските профили на децата – жертви на трафик в страната (пол, възраст, етническа принадлежност). Липсата на централизирана система за събиране на данни за трафика на хора е основна причина да няма и социално-демографски данни. В отговор на официално запитване от страна на Центъра за изследване на демокрацията, Агенцията за социално подпомагане (АСП) предостави типичен профил на дете жертва на трафик за 2011 г.: „предимно ромски момчета между 12 и 17 години, с ниско или без образование, въвличени в джебчийство, просия и сексуална експлоатация.“¹¹ Този профил обаче не е подкрепен от статистическа информация.

Според Националната комисия за борба с трафика на хора (НКБТХ) „повечето деца – жертви на трафик с цел просия и джебчийство, са от ромски произход, като има и някои жертви с увреждания.“ Повтаряйки данните от НКБТХ, Докладът на Държавния департамент на САЩ относно трафика на хора за 2014 г. сочи, че мъже, жени и деца, които са етнически роми, представляват значителен дял от идентифицираните жертви¹² Предишни проучвания с по-добри количествени измервания отчитат, че между 50 и 80% от лицата, станали жертви на трафик, са роми, като не се представят оценки за трафика с цел принудителна просия и дребни престъпления, който обикновено засяга най-висок дял ромски жертви.

¹⁰ Интервю с експерт от ДАЗД, София, м. ноември 2013 г.

¹¹ Отговор от АСП, официално писмо № 92-468, 3.09.2011.

¹² Us Trafficking In Persons Report (2014) Office To Monitor And Combat Trafficking In Persons, Country Narratives. [Доклад на САЩ за трафика на хора (2014), Служба за мониторинг и борба с трафика на хора; С приложения по държави].

ТАБЛИЦА 6. ЕКСПЕРТНА ОЦЕНКА НА ДЕЛА НА РОМСКИТЕ ЖЕРТВИ ВЪВ ВСЯКА ФОРМА НА ЕКСПЛОАТАЦИЯ

Форма на експлоатация	Сексуална експлоатация	Принудителен труд	Принудителна просия/дребни престъпления	Незаконно осиновяване
Приблизителна стойност	80% по данни на полицията; 50% по данни на доставчиците на услуги	70% по данни на полицията	Няма данни	70% по данни на полицията

Източник: ERRC and People in Need (2011), *Breaking the Silence, Trafficking in Romani Communities*. [Европейски център за правата на ромите и организацията People in Need (2011). *Да нарушим мълчанието: трафикът сред ромските общности*].

Данните от един доставчик на услуги, Кризисен център за деца – жертви на трафик и насилие, потвърждават свръхвисокия дял на ромски деца при случаите с жертви на трафик.

ТАБЛИЦА 7. ДЕЦА – ЖЕРТВИ НА ТРАФИК И НАСИЛИЕ, КРИЗИСЕН ЦЕНТЪР, ПЕЩЕРА

Година	Общо подпомогнати деца	Брой подпомогнати ромски деца
2009	18	12
2010	10	9
2011	12	10
2012	16	13
2013	5	4

Източник: Кризисен център, Пещера, Фонд за превенция на престъпността – ИПА

1.3. Първопричини за трафика

По цял свят бедността, социалното изключване, ограничените или липсващи образование и грамотност, етническата и полова дискриминация са сред основните фактори на уязвимост, които излагат определени групи на висок риск от трафик.

В тези първопричини се корени и обяснението за свръхвисокия дял ромски деца в случаите на жертви на трафик в България.¹³ При ромското малцинство в България, което наброява 352 343 или 4,9% от населението според последното преброяване от 2011 г. (Национален статистически институт, 2011) и между 640 000 и 800 000 според оценки на експерти, се отчитат високи стойности на всички показатели за социално изключване. Историята на образователна сегрегация и дискриминация са причина за ранното отпадане от училище и отказ от посещаване на учебни занятия като цяло, както и за високото равнище на неграмотност сред ромите. През 2011 г. дялът на ромите и представители на други етноси на възраст от 18 до 22 г., живеещи в непосредствена близост до ромски махали в България, които не посещават училище и нямат образование по-високо от основно или средно специално, на фона на средните стойности за страната е както следва: 87% роми, 44% етноси, които не са роми и живеят в непосредствена близост до ромски махали.¹⁴ Нивата на неграмотност са 21,80% сред ромите на фона на 0,9% сред останалото население.¹⁵

Ниските образователни постижения и функционалната неграмотност водят до фактическо изключване от пазара на труда – нивата на безработица сред ромите на възраст между 15 и 64 г. достигат 40% спрямо 20% от населението като цяло (ПРООН/Световна банка/Агенция на ЕС за основните права). Високите нива на безработица и ниските доходи на ромските домакинства обясняват високия процент от ромската общност, който е в риск от бедност (88% сред ромите, 51% от населението като цяло), както и значителния дял на домакинствата, понасящи непосилни материални лишения (82% от ромите, 37% от населението като цяло). Непосилните материални лишения ограничават възможността да се води здравословен живот, да се закупуват основни храни и лекарства и се отразяват отрицателно върху жилищните условия на ромите.

Лошите жилищни условия на ромите в България са пространно документирани. Пренаселеността (обикновено ромите разполагат с 14 квадратни метра на член от домакинството, в сравнение с 26 кв. м за по-голямата част от населението) води до бързо разпространение на всякакви болести. Липсата на достъп до чиста вода (характерна за 40% от ромските домакинства) и отсъствието на вътрешни санитарни помещения (80% от ромите нямат вътрешна баня), в комбинация с нередовното събиране на отпадъците, води до лоша хигиенна среда, както в махалите, така и в домакинствата, което способства възникването и разпространението на заболявания. Детската смъртност при ромите е 28/1000 в сравнение с 9,9/1000 сред мнозинството от населението – при ромите тя е почти три пъти по-висока, отколкото сред останалите етноси.¹⁶

¹³ Факторите на уязвимост за всяка проучена общност са разгледани подробно в Глава 5 от настоящия доклад.

¹⁴ Brüggemann, C. (2012). Roma Education in Comparative Perspective. Analysis of the UNDP/World Bank/EC Regional Roma Survey 2011. Roma Inclusion Working Papers, Bratislava: United Nations Development Programme p. 48. [Брюгеман, К. (2012). Ромското образование в сравнителна перспектива: Анализ на Регионалното проучване на ромите през 2011 г. на ПРООН/Световна банка/ЕК. Работни документи за ромското включване. – Братислава: Програма за развитие на Обединените нации, стр. 48].

¹⁵ Министерски съвет на Република България, Стратегия за интегриране на ромите, 2012 – 2020 г.

¹⁶ Пак там.

1.4. Институционална уредба, правна и политическа рамка за противодействие на трафика и подпомагане на жертвите

Три системи, базирани на съответните политики, изграждат рамката за действие спрямо жертвите на трафик: политиката за противодействие на трафика, режимът за закрила на детето и системата за социално подпомагане. Системите за борба с трафика, закрила на детето и социалното подпомагане действат по реда на специални закони, стратегически документи, годишни програми и институционални структури.

Системата за борба с трафика на хора в България започва да действа с обнародването на Закона за борба с трафика на хора (ЗБТХ) през 2003 г. По силата на ЗБТХ през 2006 г. е създадена Националната комисия за борба с трафика на хора като централен координиращ орган за противодействие на трафика. НКБТХ е орган към Министерския съвет, в който влизат заместник-министри от всички компетентни министерства, както и високопоставени представители на съдебната власт. Към експертната група на НКБТХ са привлечени неправителствени организации (НПО) и международни организации (МО), които се занимават с борба с трафика на хора и оказват подкрепа на жертвите.

Отговорностите на НКБТХ обхващат разработване и прилагане на годишна програма за противодействие на трафика, координиране на взаимодействието между отделните ведомства и организации в борбата с трафика, както и поддържане и обработка на статистически данни във връзка с трафика на хора. НКБТХ ръководи международното сътрудничество и информационните кампании, отговаря за повишаването на осведомеността, както и за обучението на служители по въпросите на трафика.

Към Националната комисия са създадени девет местни комисии за борба с трафика на хора (МКБТХ) в градовете Благоевград, Бургас, Варна, Велико Търново, Монтана, Пазарджик, Пловдив, Русе и Сливен, които подпомагат работата на Комисията и прилагат политиките и инициативите на местно ниво.

Държавната агенция за закрила на детето (ДАЗД) отговаря за разработването на държавната политика, свързана със закрилата на правата на детето, като упражнява контрол и анализира нейното изпълнение. Децата – жертви на трафик, попадат в обсега на закрилата, която се предоставя на деца в риск. Законът за закрила на детето (ЗЗД) е обнародван на 13 юни 2000 г. Съгласно §1, т. 11 от Допълнителните разпоредби за „дете в риск“ се приема дете, чиито родители са болни, неизвестни, с ограничени родителски права или неспособни да полагат грижа за детето си; дете, което е жертва на злоупотреба, насилие, експлоатация или всякакво друго нехуманно или унижително отношение или наказание в или извън семейството му; дете, за което съществува опасност от увреждане на неговото физическо, психическо, нравствено, интелектуално и социално развитие; дете, което страда от увреждания; дете, за което съществува риск от отпадане от училище или което е отпаднало от училище.

Подпомагането и реинтеграцията на детето се прилага посредством системата за социално подпомагане, която се ръководи от АСП.¹⁷

Два координационни механизма определят отговорностите на всички ведомства и организации, свързани с процеса на идентификация, подпомагане и реинтеграция на децата жертви на трафик.

Координационният механизъм за рефериране и обгрижване на случаи на непридружени деца и деца – жертва на трафик, завръщащи се от чужбина (или „Координационен механизъм“) е специално създаден, за да определи действията и отговорностите на заинтересованите страни във връзка с насочването и подпомагането на децата. В документа се посочва по какви канали може да се отправи сигнал за дете – жертва на трафик, етапите в процеса на насочване и подпомагане по случаи на деца, обект на трафик, и отговорностите на различните институции на всеки етап. Според Координационния механизъм процесът на идентификация, подкрепа и реинтеграция на дете – жертва на трафик, се извършва на четири етапа. Те са следните:

1. Получаване на сигнал за непридружено дете или дете – жертва на трафик в чужбина и репатриране на детето в България;
2. Посрещане на детето на територията на Р България и приемане на подходяща мярка за закрила (настаняване в Кризисен център);
3. Приемане на дейности за закрила на местно ниво след настаняване в Кризисния център;
4. Проследяване на случая за период от една година, с цел предотвратяване на ново въвличане на детето в трафик.

Националният механизъм за насочване и подпомагане на жертви на трафик (или „Национален механизъм за насочване“) е оповестен официално от Министерството на вътрешните работи на 25 ноември 2010 г. и е разработен от междуведомствена работна група под ръководството на НКБТХ и Фондация „Асоциация Анимус, Ла Страда“. Механизмът се занимава както с пълнолетни жертви на трафик, така и с деца. Националният механизъм за насочване обезпечава организацията на действията по идентификация, закрила, подкрепа и реинтеграция на жертвите на трафик на три етапа:

1. Идентификация и насочване (включително идентификация, оценка на риска, определяне на неотложните потребности и насочване);
2. Закрила и подкрепа (включително кризисна интервенция, подкрепа по време на периода на размисъл);
3. Социално включване (включително дългосрочна психологическа подкрепа и овластяване, безопасно завръщане, участие в наказателното производство, компенсация).

¹⁷ Агенцията за социално подпомагане е правителствено ведомство, подчинено на Министерството на труда и социалната политика.

Действието на координационните механизми и отражението на работата им върху ромските деца – жертви са засегнати по-подробно в Раздел 5 от настоящия доклад, който се отнася до подпомагането и реинтеграцията.

Инфраструктурата за подпомагане и реинтеграция на деца – жертви на трафик, е обвързана с мрежа от специализирани кризисни центрове за деца – жертви на насилие и трафик на хора. През м. септември 2014 г. на територията на България действат петнадесет кризисни центъра с общ капацитет за настаняване на 155 деца. Най-важните услуги, които се предоставят от кризисните центрове, включват безопасно настаняване, здравни грижи, психологическа грижа и образование. В зависимост от потребностите на жертвите, трайните решения могат да включват повторно събиране със семейството или с близки, или настаняване в действащата мрежа от институции за закрила на детето и услуги за настаняване в общността. Сред тях са домове за деца, лишени от родителска грижа (ДДЛРГ), временни домове за деца, институции под надзор, защитени домове, центрове за настаняване от семеен тип.¹⁸

¹⁸ Агенция за социално подпомагане http://www.asp.government.bg/ASP_Client/ClientServlet?cmd=add_content&lng=1§id=24&s1=23&selid=23

2. ЯВЛЕНИЕТО „ТРАФИК НА ДЕЦА“

2.1. Трафик на деца с цел просия

Преди да бъдат разгледани практиките на детска просия сред ромските общности, трябва да се направи ясно разграничение между използването на деца за просия от техните родители и настойници и експлоатацията вследствие на трафик.

Член 1 от Допълнителната конвенция за премахване на робството, търговията с роби и институтите и обичаите, сходни с робството (1956 г.), предвижда, че за да попадне в приложното поле на Конвенцията, едно дете трябва да бъде предадено на друго лице, за да бъде експлоатирано, и не се предвижда експлоатация пряко от родител или настойник. Конвенцията призовава подписалите държави да премахнат или отменят:

[...] (г) който и да е институт или обичай, по силата на който детето или юношата, по-млади от осемнадесет години, се предава от единия или от двамата родители или от неговия настойник на друго лице срещу възнаграждение или без такова с цел експлоатирането на това дете или юноша или на неговия труд.

Протоколът на ООН за предотвратяване и противодействие на трафика по подразбиране приема, че предаването на дете на друго лице с цел експлоатацията на това дете или на неговия труд, съгласно дефиницията на Допълнителната конвенция за премахване на робството, търговията с роби и институтите и обичаите, сходни с робството (1956 г.), е форма на експлоатация, свързана с трафика. Член 3(а) се позовава на форми на „експлоатация“, които включват „заробване“, както и „услуги, робство или дейности, сходни с робството“.

В този смисъл, съгласно международното право за премахване на робството и борба с трафика, дете, изпратено да проси от своите родители или настойници, докато продължава да живее при тях, не може да се счита за „предадено“ на друго лице и поради това действията на родителя не представляват акт на трафик.

В същото време децата, склонени към просия от собствените си родители, при определени обстоятелства могат да попаднат под закрилата на Конвенция № 182 на МОТ. Член 3 от Конвенцията обхваща сред най-тежките форми на детски труд: „(г) работа, която по своето естество или при обстоятелствата, при които се упражнява, е възможно да увреди здравето, безопасността и морала на децата“. Видовете труд, които попадат в дефиницията на т. „г“, следва да се определят и формално да се изброят от съответните органи на

национално равнище. Въпреки това Препоръка № 190 на МОТ относно най-тежките форми на детски труд предвижда:

При определяне на видовете работа, визирани в член 3г от Конвенцията, и при установяването къде те съществуват, трябва да се обърне внимание и на:

- a) работа, която излага децата на физическо, психическо и сексуално насилие;*
- ...*
- г) работа в нездравословна среда, която може например да изложи децата на въздействието на вредни вещества, агенти или процеси, или на температура, шум или вибрации, увреждащи тяхното здраве;*
- ...*
- д) работа при особено трудни условия, такива като: продължително работно време, работа през нощта или работа, при която детето е неоправдано затворено в помещенията на работодателя.*

Близък по смисъл е чл. 32 от Конвенцията за правата на детето (КПД), който постановява, че децата трябва да бъдат защитени от икономическа експлоатация и от „извършването на каквато и да е работа, която крие опасност или може да попречи на образованието на детето, или да навреди на здравето или на физическото, умственото, духовното, моралното или социалното развитие на детето“. Накрая Конвенцията приписва на семейството задълженията и отговорностите за полагане на подобаващи грижи за детето. Член 27 от КПД призовава държавите – страни по Конвенцията, да подпомагат родителите при осигуряването на жизнения стандарт на децата, включително по отношение на изхранването, облеклото и жилището.

България е страна, подписала всички горепосочени актове и съгласно нейната конституция международните договори имат превес над вътрешното право. Освен това, трафикът с цел просия е криминализиран в чл. 159а – 159в от Наказателния кодекс.¹⁹

Когато едно дете проси на улицата, при все че не е задължително да е жертва на трафик, много е вероятно то да работи в нездравословна среда и да е изложено на риск от различни форми на negliжиране и насилие. В крайна сметка ако едно дете работи продължително или до късно на улицата, това възпрепятства неговото право на образование и го излага на фактори, които могат да бъдат вредни за здравето или за неговото физическо, умствено, духовно, морално или социално развитие. В този смисъл проучването признава, че компетентните институции трябва да предлагат закрила и подпомагане на просещите ромски деца, като същевременно се опитват да установят каква роля играят родителите в деянието „просия“. В определени случаи просията е възприета като стратегия за оцеляването на семейството, докато в други децата могат да бъдат продадени или отдадени под наем на други лица, което съставлява деянието „трафик“. Всеки случай трябва да се оценява поотделно, като мярката за закрила и най-уместната форма на грижа се определят с оглед на водещия интерес на детето.

Като предпоставка за по-задълбоченото вникване в явлението „трафик на деца с цел просия“ е необходимо да се направи общ преглед на практиките

¹⁹ Наказателен кодекс, Върховен касационен съд на Република България, http://www.vks.bg/vks_p04_04.htm # Раздел IX.

и политиките, свързани с детската просия в страната. Данните, предоставени от Националния статистически институт за броя на децата, които преминават през Детска педагогическа стая към полицията на основание просия и скитничество, дават известна представа за равнището на детската просия. При все че данните не отразяват мащабите на явлениято в пълнота, статистиката сочи устойчив спад за периода 2001 – 2010 г., като броят на случаите е паднал от 1 318 годишно през 2001 г. на 1 059 през 2003 г., само за да достигне връх от 1 785 през 2004 г. Броят на регистрираните просещи деца спада от 1 537 през 2005 г. на 671 през 2010 г.²⁰ Въпреки че стойностите едва ли представят явлениято в неговата цялост, тъй като много просещи деца остават нерегистрирани, експертни оценки сочат рязък спад в нивата на детската просия през последните няколко години.²¹ Според тези оценки мнозинството от просещите деца са от ромски произход.²²

Намалелият брой на просещите деца основно се дължи на две обстоятелства: въвеждането на политики и мерки за предотвратяване на просия сред децата и изходящата миграция на просещи семейства към ЕС. Държавната агенция за закрила на детето разработи План за работа с просещи деца, в който се предвижда използването на мултидисциплинарни подвижни екипи, които да регистрират просещите деца, да установяват тяхната самоличност, да правят преценка на положението и потребностите им и да ги насочват към съответните услуги. Екипите установяват също дали децата са придружени или експлоатирани от пълнолетно лице и предприемат необходимите мерки, ако се наложи. Първоначално такива екипи бяха сформирани в София, Варна, Бургас и Пловдив, но след това подходът се разпространи в повечето големи градове на страната. Интервютата в хода на работата на терен показват, че в градове като Пазарджик, Казанлък и Стара Загора според полицейските служители подходът успешно е „неутрализиран проблема“, а случаите на просещи деца са останали „спорадични“.

На второто обстоятелство – движение навън към държави от ЕС – трябва да се припише не по-малка значимост за намаляване броя на регистрираните деца, които просят по улиците на България.

Първите случаи на просещи български деца са установени в Австрия през 2004 г. Това са предимно ромски момичета на възраст 14-15 години, които просят и извършват джебчийски кражби по улиците на Виена. Децата са съпровождани от родители или роднини и са идентифицирани като жертви на трафик. След установяване на активно сътрудничество между органите на

²⁰ European Commission (2012), Report for the study of typology and policy responses to child begging in the EU. [Европейска комисия (2012). Доклад относно проучването на политическите мерки, свързани с просещите деца в ЕС], достъпен на адрес: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/e-library/documents/policies/organized-crime-and-human-trafficking/cybercrime/docs/child_begging_final_11jan2013_en.pdf

²¹ Интервю с полицай, Детска педагогическа стая, Казанлък, 30 май 2014 г.

²² European Commission (2012), Report for the study of typology and policy responses to child begging in the EU, p. 109. [Европейска комисия (2012). Доклад относно проучването на политическите мерки, свързани с просещите деца в ЕС, стр. 109].

реда и организациите за подпомагане на жертвите между двете страни²³, броят на идентифицираните деца намалява от 650 през 2005 г. до 233 през 2006 г. и е 12 за 2007 г.

Случаите на непълнолетни български жертви, регистрирани от Международната организация по миграция (МОМ), свързани с просия и младежка престъпност от 2003 и 2004 г., сочат, че през 2003 г. всичките 9 жертви са жени, докато през 2004 г. пет от жертвите са момичета (83,3% от всички жертви). През 2004 г. всички жертви, с изключение на една, са от ромски произход и от селски райони или от малки градчета. Те живеят със своите семейства, като често това е по-широка фамилна среда с много роднини, част от една и съща общност. Всички докладвани случаи са свързани с бедност и са извършвали просия в България преди да бъдат изведени в чужбина. Повечето от тях твърдят, че са от семейства с „нормални“ отношения, без насилие или конфликти²⁴.

След първите случаи през 2003 – 2004 г. на идентифицирани български деца, просещи в чужбина, ромски деца се появяват и в други страни на ЕС. По данни от доклад, който проследява практиките на просията при децата в 15 държави от ЕС, български деца са открити в Австрия, Германия, Гърция, Испания, Франция, Италия, Швеция, Обединеното кралство, а също и в България.²⁵ През 2013 г. деца – жертви на трафик с цел просия са върнати от Гърция (22 случая), Австрия (5 случая), Белгия (1 случай), Франция (1 случай), Италия (1 случай), Испания (1 случай). Трябва да се отбележи, че според данни на ДАЗД от последните две години, броят на децата – жертви на трафик с цел просия е нараснал повече от три пъти – от 10 през 2012 до 32 през 2013 г. През 2013 г. двадесет и пет от жертвите са момчета, докато момичетата са седем.

Поради своята географска близост, благоприятен климат и установени канали за сезонна миграция, Гърция е популярна дестинация на мигриращи групи с цел просия. Трябва да се отбележи, че подобно на описаното в Глава 1, през 2013 г. най-голям дял жертви на трафик са репатрирани от Гърция (26 от 60 деца), като повечето от тях (22 от 26) са били въввлечени в просия.

Проведено преди няколко години проучване хвърля известна светлина върху положението на просещите деца в Гърция. Изследвана е уязвимостта към трафик на български деца и пълнолетни, които просят по улиците на Солун, направено между м. ноември и декември 2010 г. Установено е присъствието на 62 български деца и юноши, които просят или се занимават със сходни

²³ Австрийско-българският модел на сътрудничество включва създаването на съвместни мултидисциплинарни екипи с представители на правопривагащите органи, отделите за борба с организираната престъпност, консулските служби, агенциите за социално подпомагане и закрила на детето. На децата жертви се предлага подпомагане в кризисния център „Дрешайбе“ във Виена. Създаден е Координационен механизъм за реферирание и обгрижване на случаи на непридружени деца и жертви на трафик и децата са репатрирани в България, където им е оказана помощ. В България е назначен австрийски служител за връзка, което допринася за значително по-качествен обмен на информация.

²⁴ Пак там.

²⁵ European Commission (2012), Report for the study of typology and policy responses to child begging in the EU. [Европейска комисия (2012). Доклад относно проучването на политическите мерки, свързани с просещите деца в ЕС].

ТАБЛИЦА 8. ДЕЦА, ЕКСПЛОАТИРАНИ ЗА ПРОСИЯ

Възраст	
• 0-7 години	6
• 8-12 години	11
• 13-16 години	12
• 17-18 години	3
Семеен статут	
• с родител	19
• с роднина	6
• непридружени	7
Област	
• Благоевград	1
• Варна	0
• Добрич	0
• Ловеч	1
• Плевен	18
• София – град	2
• Ямбол	0
• Русе	0
• Велико Търново	2
• Пазарджик	4
• Перник	0
• София област	2
• Габрово	1
• Шумен	1

Източник: ДАЗД

икономически дейности.²⁶ Освен това в хода на проучването се установяват и четирима младежи на възраст 18-19 години, които придружават други младежи или извършват икономически дейности, потенциално свързани с експлоатацията. Двама от тях са млади хора с увреждания, които просят на светофарни кръстовища, докато едно 19-годишно момиче е арестувано за противообществено поведение заедно с друго дете на 15 години. Разкрити са няколко вида просия: една трета от просещите деца са били съпроводени отблизо от просещи възрастни с бебета или прохождащи деца под пет години. Създава се впечатление, че юношите работят самостоятелно и просят около светофарни кръстовища извън центъра на града. Изглежда, че някои от тях са с увреждания и се подпират с бастун. Без придружител са три непълнолетни деца на 12-13 години, открити да просят или да продават дреболии.

²⁶ Invernizzi, A. (2011), 'Vulnerability to exploitation and trafficking of Bulgarian child and adolescents in Greece. A case study of street based survival strategies in Thessaloniki. Project Mario in collaboration with ARSIS, Budapest, <http://resourcecentre.savethechild.se/sites/default/files/documents/5316.pdf>. [Инвернизи, А. (2011). Уязвимост на българските деца и юноши в Гърция към експлоатация и трафик: Проучване на типичните стратегии за оцеляване на улицата в Солун. Проект Mario, в сътрудничество с ARSIS, Будапеща].

**ТАБЛИЦА 9. ВИДОВЕ ПРОСИЯ, С КОЯТО СЕ ЗАНИМАВАТ БЪЛГАРСКИ ДЕЦА
В ГЪРЦИЯ**

Икономическа дейност	Брой деца/юноши
Майка/придружител проси наблизно с бебе/дете на ръце	18
Почистване на предни стъкла	12
Просия	10
Свирене на музикален инструмент или оказване на помощ на родител/придружител, който свири	3
Джебчийство	1
Неизвестно	10

Източник: ЕКПАТ България, Ситуационен анализ на някои групи деца в риск в България, София, 2012 г.

Българските деца на улицата са родом от областите Варна, Добрич, Плевен, Русе, София, Шумен и Видин. По преценка на експертите, провели интервютата, по-голямата част от децата в проучването са от ромски произход.²⁷ Според експертите и заинтересованите участници първопричините за просия в Солун са свързани с бедност, с неспособност да се осигури препитанието на семейството и лишения. Други фактори в тази връзка са очакванията, които се възлагат на децата, че ще допринасят към семейния бюджет, експлоатацията на децата от възрастните, липсата на достатъчен родителски капацитет поради бедност и други обстоятелства, както и липсата на контрол върху децата. Според оценката на изследователите, нито едно от децата в училищна възраст не посещава учебни занятия в Солун. Повечето от тях твърдят, че са били на училище в България, а в някои от случаи се оказва, че децата изобщо не са ходили на училище.²⁸

Проучването не достига до заключения за замесени престъпни мрежи от трафиканти, свързани с просия в Гърция. Въпреки че някои респонденти от правоприлагащите органи възприемат просията като част от организирана престъпна дейност²⁹, други анкетирани смятат, че тя е една от стратегиите за семейно препитание. При все това последното обяснение не може да се приеме за задоволително или представително относно положението на просещите деца в Солун. Както заключава докладът, това обяснение „отразява трудно доказуемата природа на явлението (трафик)“.³⁰

²⁷ Тази преценка трябва да се приема „с едно наум“, защото не се основава на самоидентификация.

²⁸ ЕСРАТ Bulgaria (2012), Situational analysis of some groups of child at risk in България [ЕКПАТ България (2012). Ситуационен анализ на някои групи деца в риск в България]

²⁹ Пак там, с. 33

³⁰ Пак там, с. 33

Казус от Пещера, област Пазарджик

На област Пазарджик се отдава голям приоритет в усилията за борба с трафика. В града действа една от деветте местни комисии за борба с трафика на хора. Освен това в град Пещера има кризисен център за деца – жертви на насилие и трафик. Пазарджик е и един от основните райони по произход на деца, жертви на трафик, според данни на ДАЗД за децата, репатрирани през 2013 г. Справка с регистрите на окръжната прокуратура сочи, че през 2013 г. срещу 10 лица са издадени присъди за трафик на хора, като жертвите на престъплението са 30, от които 16 деца.

Ромското малцинство в област Пазарджик наброява 20 350 души или 8,5% според резултатите от преброяването през 2011 г.³¹ В Пещера ромите са 749 души от общо 16 316 според преброяването или 4,6% от населението. Резултатите от преброяването не дават точна картина, тъй като има хора, които отказват да съобщят етническия си произход поради страх от дискриминация. Освен това някои роми предпочитат да се самоопределят като турци – заради сходство в езика или вероизповеданието или по политически причини.³² Турското население в Пещера наброява 2 797 души. Според ромски експерти броят на ромите възлиза на една трета от населението на Пещера³³ – далеч над тези 749 лица, които са се самоопределили като роми при преброяването; вероятно се включва и местното население, което се е самоопределило като турско. Ромското население е разпределено в две махали – Луковица и Пирин. Икономическото положение в Пещера, включително в ромските махали (най-вече Луковица), е относително добро, дори в разгара на икономическата криза. Местните производства – обувни фабрики и цехове за производство на храни за домашни любимци, способстват градът да запази относително висок икономически стандарт.

Анкетираните заинтересовани участници сочат, че сезонната миграция на ромските общности е съществен допълнителен фактор за стопанското благополучие. Работата на терен сред ромските общности потвърждава, че новопостроените къщи на два и три етажа са с приходи, заработени в чужбина. От анкетираните лица и дискусиите във фокус-групите се установи, че строителството, селското стопанство и „работата в публичния сектор“ са най-значимите отрасли на заетост сред ромските мигранти във Франция, Обединеното кралство, Германия, Белгия, Испания.³⁴

³¹ Регионална стратегия за интегриране на ромите 2012 – 2020 г.

³² Ромската идентичност в България е комплексен проблем, като задълбочено обсъждане по темата би се отклонило от предмета на проучването. В България голяма част от населението, смятано за ромско, се самоопределя като турско. Някои от тези групи говорят турски език, други – не; някои са последователи на исляма, други – на християнството. Но проблемът не се изчерпва само с това, тъй като част от ромско-турските групи не са приети като турци от останалите местни турски малцинства.

³³ Моделът за ромските къщи в Пещера, последно изменение от 7 март 2010 г. <http://valerilekov.blogspot.com/2010/03/blog-post.html>

³⁴ Дискусия във фокус-група, уязвими групи, Пещера, 7 юли 2014 г.

От интервютата с органите за противодействие на трафика и местните власти се изясни, че каналите за сезонна миграция отварят възможности за незаконни дейности като сводничество и експлоатация на непълнолетни в чужбина. По-конкретно представители на органите на реда и МКБТХ споменаха за организирани канали за просия от Пещера до френските градове Бордо и Тулуза.³⁵ Според член на МКБТХ Комисията е свикала междуведомствена среща на местните власти, за да се реши какво е най-доброто решение за децата от Пещера, репатрирани заради просия от Франция. Децата са жертви на международен трафик и следва да бъдат настанени извън семействата си.³⁶ Единственият публичен доклад на МКБТХ е от 2010 г. и не дава допълнителна информация по случая. Съобщава се, че Комисията е разгледала 8 случая с просещи деца през 2010 г., но липсват данни за организирана престъпна дейност.

Данните от местния кризисен център за деца – жертви на насилие и трафик също потвърждават, че значителен дял от жертвите на злоупотреби и експлоатация са от Пещера. Според директора на центъра за периода 2008 – 2011 г. е имало 8 случая на просещи деца от Пещера. Бившият директор на Кризисния център, който е и член на МКБТХ, посочва и други случаи с деца – жертви на трафик от Пещера, репатрирани от чужбина, включително и такива, идентифицирани в Бордо, които са насочени към други кризисни центрове в страната.

Например, по силата на съдебно решение от 29 ноември 2010 г., едно просещо дете е настанено в Кризисния център, защото майката го е пренебрегнала.

Въпреки че е налице известна информация, макар и фрагментирана, относно просията сред децата в страната и в чужбина, оскъдни са данните за замесване на организираната престъпност и ролята на семействата на децата. Няма публична информация относно мрежата за просещи деца в Бордо и трудно може да се проследи маршрутът на децата, репатрирани от Франция.

Гледната точка на общността не помогна да се изясни как децата биват въвличани в организирана просия. Темата бе избягвана в дискусиите сред общността, като просията най-вече бе приписвана на „инцидентни случаи“ или на „други ромски общности“.³⁷ Интервютата и дискусиите показваха, че към темата за просията трябва да се подхожда внимателно и че е необходим сериозен ангажимент, за да се разбере как общността възприема тази практика. Подобно разбиране вероятно може да се постигне чрез дългосрочна етнографска работа на терен, както и чрез наблюдение на миграционните процеси и цикли в рамките на общността. Предвид ограничените възможности на настоящото проучване, единственият извод, който се налага, е че общността не е склонна да разсъждава върху тези практики и че не следва да се вадят прибързани заключения.

³⁵ Интервю с полицейски служител, Пазарджик, 21 май 2014 г.; интервю с експерт от ИГА-Пазарджик, 22 май 2014 г.

³⁶ Интервю по телефона, член на МКБТХ, 8 октомври 2014 г.

³⁷ Дискусия във фокус-група, уязвими групи, Пещера, м. юли 2014 г.

В същото време регистрираните случаи на деца – жертви на трафик с цел просия, които произхождат от общността, налагат бдителност именно за подобни дейности. Необходимо е повече внимание от правоприлагащите органи, отделите за закрила на детето, органите за борба с трафика и националните заинтересовани участници както в страните на произход, така и в страните дестинации, за да се разграничат ясно практиките на организирани престъпни мрежи от стратегиите за препитание на семействата. Що се отнася до замесените деца, необходима е индивидуална оценка на всеки случай на просия, включително чрез използването на показатели за трафик, внимателна преценка на положението на семейството и набелязване на решения за подпомагане, съобразени с най-добрия интерес на детето.

2.2. Трафик на деца с цел джебчийство

Докладите на Държавната агенция за закрила на детето показват увеличение на броя на децата – жертви на трафик с цел джебчийство, които са репатрирани от чужбина – от 11 през 2012 г. на 18 през 2013 г. Повечето от жертвите са момичета на възраст 13-16 години. Две трети от жертвите, или 12 от 18, са идентифицирани в чужбина и са били със семействата си или с роднина, докато една трета са непридружени. Интервюта с експерти също потвърждават, че повечето жертви са въввлечени в джебчийството чрез фамилни мрежи.³⁸ През 2013 г. по-голямата част от жертвите са трафикирани в Швеция (четири жертви), следвана от Италия, Испания и Обединеното кралство (по три жертви във всяка страна).

Данните на ДАЗД от 2013 г. ясно сочат, че жертвите на трафик с цел джебчийство произхождат предимно от Плевенска област, в централната част на Северна България, откъдето идват половината случаи. Според експерти жертвите са предимно от град Левски и градовете Гурково и Полски Тръмбеш. Информацията от ДАЗД посочва и други области: София, Русе, Велико Търново, Перник, Пазарджик. По мнение на експерти повечето жертви от Пазарджишка област са от селата Звъничево и Мало Конаре, както и от градовете Белово и Пазарджик. Списъкът на областите не трябва да се приема за изчерпателен, тъй като се основава само на най-актуалните случаи на идентифицирани жертви.

По мнения на експерти децата – жертви на трафик с цел джебчийство, произхождат от ромската подгрупа кардараши, която живее на големи общности в областите Плевен, София, Пазарджик и Велико Търново. Кардарашите са затворена общност с множество вътрешни бракове и съхранени традиции. Според експертите момичетата се обучават за джебчийки и първо започват да практикуват в страната, след което се извеждат в чужбина. Постъпленията се изпращат обратно при семейството

³⁸ Интервю с експерт на ДАЗД, София, м. октомври 2014 г.; интервю с член на МКБТХ, Пазарджик 21 май 2014 г.

ТАБЛИЦА 10. ДЕЦА, ЕКСПЛОАТИРАНИ ЗА ДЖЕБЧИЙСТВО

Общо деца	18
Пол	
• момчета	4
• момичета	14
Възраст	
• 0-7 години	0
• 8-12 години	1
• 13-16 години	14
• 17-18 години	3
Държава	
• Гърция	1
• Испания	3
• Италия	3
• Англия	3
• Дания	2
• Словакия	1
• Република Чехия	1
• Швеция	4
Семеен статут	
• с родител	6
• с роднина	6
• непридружени	6
Област	
• Плевен	9
• София-град	2
• Русе	2
• Велико Търново	2
• Пазарджик	1
• Перник	1
• София област	1

Източник: ДАЗД

и, по думите на анкетираните, водят до значително забогатяване на някои от „клановете“³⁹, занимаващи се с джебчийство.⁴⁰

При липса на количествени данни за социално-икономическите профили на жертвите на трафик с цел джебчийство, интервютата със заинтересованите участници и доставчиците на услуги обрисуват неясен профил на децата.

³⁹ Понятието „клан“ се използва в целия доклад, за да отрази представите на респондентите за ромските фамилии от групата на кардарашите. Понятието не се използва в антропологичния си смисъл на принадлежност към група хора, обединени от действително или възможно родство и общ произход, тъй като не са провеждани интервюта и етнографски проучвания за потвърждаване на такива връзки в разширените семейства, за които говорят респондентите.

⁴⁰ Интервю с полицейски служител, Пазарджик, 25 септември 2014 г., интервю с член на МКБТХ, Пазарджик, 21 май 2014 г., Валя – ИГА.

Според доставчиците на услуги, децата – жертви на трафик с цел джебчийство, са от заможни семейства и имат „добри обноски“. Както сочат данните от ДАЗД, те са най-често момичета на възраст 13-18 години. Децата са грамотни и имат някакво образование. Достъпът до образование налага допълнителни проучвания и внимание, тъй като според експертите децата, въввлечени в джебчийство, са лишени от достъп до образование по полов признак. Докато момчетата, отраснали в тези семейства, завършват поне основно, а нерядко и средно образование, момчетата ходят на училище до четвърти клас, след което започват да се занимават с джебчийски дейности.⁴¹ Тези наблюдения трябва да се обосновават с данни за образователните профили на момчетата, които са жертви на трафик с цел джебчийство, както и с оценка на семейната им среда.

Като цяло децата, въввлечени в джебчийство, са в много близка емоционална връзка със семействата си и не възприемат себе си като жертви на експлоатация. В случаите, когато децата биват насочени към кризисен център, семействата успяват да организират връщането на детето в семейството възможно най-бързо – далеч преди изтичането на шестмесечния срок за престой.⁴²

2.3. Трафик на деца с цел сексуална експлоатация на момчета

Докато случаите на подпомогнати жертви и становищата на експертите дават известна емпирична база за разглеждане на профилите деца, въввлечени в джебчийство и просия, подобни отправни точки липсват по отношение на профила на момчетата, които стават обект на трафик с цел сексуална експлоатация. Както беше изтъкнато и в уводната част, независимо от факта, че в съдебните решения за периода 2011 – 2013 г. се посочва, че всяка година между 10 и 14 момчета стават жертви на трафик за развратни действия, се оказва, че жертвите не са били насочени за подпомагане от националните власти и доставчиците на услуги. За срока на проучването допълнителна информация по съдебните решения не беше намерена, тъй като делата трябва да се проследят по обратния път от централизираните данни към окръжния прокурор, който е наблюдавал случая. Освен това, в съдебните решения едва ли се съдържа информация за профила на жертвите и механизма на набиране за трафик с цел развратни действия.

На фона на всичко това, наблюденията на терен представляваха опит да се компенсира липсата на информация относно профилите на жертвите и механизмите на набиране и експлоатация. Теренната работа имаше за цел да придобие представа относно сексуалните услуги, които се предлагат от непълнолетни момчета в ромските общности и да изследва възможността за въвличане на момчетата в трафик. Предходните проучвания и проведената работа на терен хвърлят немалко светлина върху значителното присъствие на транссексуални лица от ромски произход на пазара на сексуалните услуги.

Проучване върху високорисковото сексуално поведение сред младите роми показва, че голям брой транссексуални лица предлагат сексуални услуги на

⁴¹ Интервю с полицейски служител, Пазарджик, 21 май 2014 г., интервю с експерт от ДАЗД, София, м. ноември 2014 г.

⁴² Интервюта в кризисен център, София, Балван, интервю с член на МКБТХ, Пазарджик, 21 май 2014 г.

улицата.⁴³ Според изследването, това явление, от една страна, се отдава на относително ниската степен на осъждане на еднополови сексуални актове сред проучените ромски общности. Явлението също така може се обясни с наличието на мъже, които живеят в крайна бедност и които прибегват до секс за пари.⁴⁴ Според доклад относно ХИВ/СПИН и секс работниците, по-голямата част от тях са травестити от ромски произход, които работят в прикрита среда поради стигмата върху мъжката проституция. Проучването сочи, че ромските момчета започват да проституират като непълнолетни, като някои от тях са ХИВ-позитивни и страдат от пристрастяване към хероин.⁴⁵

Проучването сочи, че много от транссексуалните секс работници са доста мобилни, като пътуват предимно до Германия, Белгия и други западноевропейски страни.⁴⁶ Тези констатации отразяват периода преди присъединяването на България към ЕС. Като се има предвид широкото присъствие на секс работници от България в ЕС, много е вероятно след нейното присъединяване мобилността на транссексуалните роми, предлагащи секс услуги, да се е повишила значително.

Експертните интервюта, проведени за целите на проучването, сочат наличие на проституция сред ромските момчета и в трите общности. Докладвани са случаи на ромски младежи от Пещера, които проституират в Бордо; случаи на мъже от Пазарджик, които пътуват до Париж, Сен Тропе и други градове на Франция, като се посочват и градове в Германия. Здравните и социални работници описват случаи на транссексуални ромски младежи от Стара Загора, които проституират в Германия и Франция, както и млади ромски травестити от малки селца край Нови пазар, които продават сексуални услуги в Германия. Очевидно е, че повечето от цитираните случаи се отнасят до младежи над 18 години, които са били въввлечени в сексуална работа още от детска възраст. Само в един от случаите участниците в дискусия на фокус-група от уязвимите общности в Пазарджик споменаха продажби на малолетни момчета за проституция от семейства или други лица, на които е поверено отглеждането им. Други експерти и доставчици на услуги описват многобройни случаи на ромски момчета в домовете за деца, лишени от родителска грижа, които са били сексуално малтретирани и склонени към продажба на секс услуги.

⁴³ Amirkhanian, Yuri, Kelly, Jeffrey [...], and Khoursine, Roman. (2013) High-Risk Sexual Behavior, HIV/STD Prevalence, and Risk Predictors in the Social Networks of Young Roma (Gypsy) Men in Bulgaria. [Амирханян, Юри, Кели, Джефри [...] и Хурсин, Роман (2013). Високорисково поведение, разпространение на ХИВ/венерически заболявания и способности за прогнозиране на риска в социалните мрежи на младите роми от мъжки пол в България].

⁴⁴ Amirkhanian, Yuri, Kelly, Jeffrey, [...], and Khoursine, Roman (2013). High-Risk Sexual Behavior, HIV/STD Prevalence, and Risk Predictors in the Social Networks of Young Roma (Gypsy) Men in Bulgaria. [Амирханян, Юри, Кели, Джефри [...] и Хурсин, Роман (2013). Високорисково поведение, разпространение на ХИВ/венерически заболявания и способности за прогнозиране на риска в социалните мрежи на младите роми от мъжки пол в България].

⁴⁵ TAMPER Bulgaria, National report on HIV and sex work 2007. [ТАМРЕР България, Национален доклад за ХИВ и работата на сексуалния пазар, 2007 г.]

⁴⁶ Пак там.

Въвличането на транссексуални лица от ромски произход⁴⁷ в проституция не може да води до прибързани заключения за наличието на мащабни организирани мрежи за трафик в чужбина. В същото време обаче, във всички общности, където се провеждаше теренна работа, действаха организирани престъпни мрежи за експлоатация на ромски жени като проституиращи в чужбина. В една от общностите сводничеството беше особено показно, тъй като при картографирането на общността бе отбелязана и „улица на сводниците“. От криминологична гледна точка няма голяма вероятност проституцията сред мъжете и пазара за транссексуални услуги да действат независимо от мрежите за проституиращи жени, тъй като така трафикантите биха подминали възможните печалби от сексуалната работа на транссексуалните лица. И накрая, следващият разказ, записан по време на работата на терен, дава ясни сигнали, че транссексуалните роми, предлагащи секс услуги, могат да попаднат в мрежи за трафик.

Дениз и Калин⁴⁸ са ромски младежи съответно на възраст 20 и 23 години, които живеят в ромска махала в централната част на България. И двамата са израли в институции преди да се върнат в дома на родителите си. Понастоящем предлагат сексуални услуги на мъже, за да внасят доходи в семейния бюджет. Те са транссексуални и действат предимно на уличния пазар за секс услуги. Проституират от ранна възраст, и това очевидно е с пълното знание на родителите. В момента родителите им разчитат на техните доходи, за да поправят теч на покрива и да отделят пари за здравно осигуряване на майката. Дениз не е напуснал страната; Калин е пътувал в чужбина и е разчитал на посредници да организират пътуването и престоя му там.

Когато Калин за първи път пътувал до Бенидорм, Испания, той⁴⁹ не владеел местния език. „Не знаех как да си купя хляб и вода. Знаех само няколко думи, с които да си предложа услугите и да поискам пари.“ Той работил на магистрала, нареден до останалите „момичета“.

Оказало се, че първият му опит за работа в чужбина не протекъл според плановете. „Когато пристигнах, не знаех, че ще работя за сводник. Той ме малтретираше, не ми даваше пари и исках да напусна. Исках да се върна къщи и да си почина. Той ми каза, че ще ми купи билет, но ме излъга. Казах му, че не съм като останалите му проститутки и мен не може да ме контролира. Същата нощ той ми заяви, че съм свободна, но ми взе личната карта и телефона. Трябваше да се върна

⁴⁷ Понятието „транссексуален“ се отнася до лице, чиято сексуална идентичност, изява и поведение се отличава от типичните за половата принадлежност, която му е приписана по рождение (Национален център за равенство на трансполовите хора http://transequality.org/Resources/TransTerminology_2014.pdf). Този доклад се отнася до транссексуалните лица – това са личности, които понастоящем се самоопределят като жени, докато останалите ги възприемат като мъже. При пълното зачитане от наша страна на избора на идентичност, използваме местоимението „той“ за по-непосредствено разбиране и с цел да се избегне объркване, тъй като предметът на настоящата глава е експлоатацията на момчета.

⁴⁸ Имената на действащите лица са сменени.

⁴⁹ Анкетираният говори за себе си в женски род. Авторите изцяло зачитат техния избор на самоопределение. Местоименията в мъжки род се използват единствено за да се избегне объркването и да се придаде необходимата тежест на факта, че жертви на сексуална експлоатация могат да бъдат и двата пола, както и транссексуални лица.

на работа, за да си откупя документите и телефона. Няколко дни по-късно в дома му нахлу полицията и конфискува всичко. Останах в Испания и продължих да работя за други. След 7-8 месеца в Испания се прибрах вкъщи с 50 евро в джоба.“

При все че и двамата братя съзнават риска от експлоатация при работа в чужбина, нито един от тях не иска да остане в собствената си общност. От една страна, те се чувстват чужди сред родната си общност, защото са израснали в институции. Семейните отношения повече приличат на бизнес партньорство – момчетата могат да останат в къщата, докато носят доходи. „Парите просто се стопяват“, обобщава Калин и обяснява, че е изпратил 1 500 евро за ремонт и освежаване на къщата, но това изобщо не е направено. Възможностите за работа са оскъдни, почти несъществуващи. Техни приятели се опитали да работят неофициално за местни работодатели в предприятие за алкохол, но в крайна сметка работили по 12 часа дневно за половината от обещаните пари. Калин не иска да се занимава с проституция в собствения си град, тъй като парите, които ще изкарва – около 4 евро на услуга, „няма да стигат дори за кафе, храна и за сметките за мобилния телефон“. „В Испания се печелят 20, 30 или дори 40 евро за услуга“ – казва той.

Калин е решен да намери начин да замине отново за чужбина и да работи там. Казва, че най-доброто на което може да се надява, е да дели доходите си поравно със сводниците. Според брат му обаче това никога не става в действителност. „Познавам доста приятелки, които твърдо бяха решили да работят в чужбина. От тях знам, че сутеньорите прибират всичко, спечелено за деня, а е проблем и това, че ги малтретират. Истината е, че трудно можеш да се измъкнеш от схемата.“

3. ДЕЦАТА ЖЕРТВИ: ФАКТОРИ НА УЯЗВИМОСТ

В тази глава е направен опит да се вникне по-задълбочено в положението на децата – жертви на трафик с цел просия, джебчийство и сексуална експлоатация на момчета сред ромските общности, като се разгледат множество фактори на уязвимост, които излагат децата на риска да бъдат въввлечени в трафик както във вътрешността на страната, така и в чужбина. Това са социално-икономически фактори, семейната среда и културни практики, и най-вече взаимосвързаността им.

Всеки анализ на факторите на уязвимост на ромските деца към трафик най-добре би се обосновавал с изследване на социално-икономическото положение и семейната среда на децата жертви. При все това, както вече бе посочено, страната не разполага с централизирана система за събиране на данни въз основа на случаите на жертви, от която да се изведат етнически дезагрегирани данни за децата жертви. От друга страна, дори и такъв анализ не би могъл да се приеме за изчерпателен, тъй като много от децата жертви не са идентифицирани като такива, докато други нямат достъп до подпомагане (предимно при случаите на момчета – жертви на трафик за сексуална експлоатация).

Като се имат предвид тези ограничения заради липсата на данни, относими към случаите на жертвите, описаните фактори са установени чрез базирани на участието методи на изследване, като фокус-групи и упражненията за оценяване, проведени в четири общности (Стара Загора, Пещера, Пазарджик и Нови пазар). Основавани на участието на общността и саморефлексията, те предоставят важна информация за рисковите фактори и ситуациите, с които ромските общности се сблъскват. Факторите на уязвимост, установени в дискусиите, са потвърдени от допълнителни проучвания под формата на интервюта и житейски разкази на жертви на трафик, публикувани от МОМ през 2005 г.⁵⁰ и от Европейския център за правата на ромите и организацията „Хора в нужда“ (*People in Need*) през 2011 г.⁵¹

3.1. Взаимосвързани фактори на уязвимост

Децата, които потенциално могат да бъдат въввлечени в трафик с цел просия, джебчийство или сексуална експлоатация, са изложени на множество рискове, които предполагат и тяхната уязвимост като жетви на експлоатация.

⁵⁰ IOM (2005), *Other Forms of Trafficking in Minors: Articulating Victim Profiles and Conceptualizing Interventions*, [МОМ (2005). Други форми на трафик на малолетни: описание на профилите на жертвите и разработване на концепция за интервенция].

⁵¹ ERRC and People in Need (2011), *Breaking the Silence, Trafficking in Romani Communities*. [Европейски център за правата на ромите и организацията „Хора в нужда“ (2011). Да нарушим мълчанието: трафикът сред ромските общности].

Тук са описани факторите, които обуславят тези рискове, а уязвимостта на жертвите е изследвана чрез използване на подход на „интерсекционалност“. Понятието „интерсекционален“ произтича от проучвания на половото равнопоставяне и дава възможност за по-богат и комплексен анализ в сравнение с квалифицирането на хората само според една категория. Този подход прави видими многостранното позициониране, което изгражда ежедневието живот, и властовите отношения, които имат централна роля в него⁵².

В тази глава ще разгледаме основните фактори, които по принцип поставят децата в уязвимо положение към трафик и експлоатация, като същевременно ще се спрем на конкретните фактори, свързани с етническата принадлежност. В положението на ромите факторите на уязвимост са значително по-тежки, защото, от една страна, националните мрежи за социална закрила се оказват неспособни да облекчат или премахнат това уязвимо положение на ромските общности, а от друга, има пречки, които възпрепятстват достъпа на ромите до определени обществени услуги като образование, здравеопазване, заетост и други социални услуги⁵³. Докладът ще изследва и наличието на конкретни форми на уязвимост, произтичащи от самата принадлежност към ромската общност и характерните за нея културни практики.

3.1.1. Бедност

Бедността е комплексен феномен с много измерения, който се отчита в абсолютни и относителни стойности, както и чрез финансови показатели и показатели за благополучие.

Измерването на детската бедност е направено чрез проучване на домакинствата или на данните за доходите на домакинствата, в които живеят децата, тъй като те не могат да се разглеждат отделно от възрастните, които се грижат за тях. Според едно такова многоцелево проучване на домакинствата, направено от Световната банка и институт „Отворено общество“ през 2007 г., семействата с деца под 7 години са 12,7% от всички домакинства в страната. Измежду тях 22,9% имат доход с 60% по-нисък от средния (под който се приема, че домакинствата са „застрашени от бедност“) или, казано по друг начин, те попадат под линията на бедност от 162 лв. на човек, изчислени по метода на Евростат⁵⁴. Освен това данните на Националния статистически институт от 2008 г. показват, че бедността сред възрастовата група 0-15 години е 17,1%, а сред възрастовата група 15-64 – 12,5%⁵⁵, което означава, че семействата с деца са изложени съответно на по-висок риск от бедност.

⁵² Verloo M. "Multiple Inequalities, Intersectionality and the EU", *European Journal of Women's Studies*, 2006 13: 211 DOI: 10.1177/1350506806065753, p. 187. [Верлу, М. Многопластови неравенства, Интерсекционалност и ЕС", *Европейски преглед на проучванията по проблемите на жените*, 2006 13: 211 DOI: 10.1177/1350506806065753, с. 187].

⁵³ ERRC and People in Need (2011), *Breaking the Silence, Trafficking in Romani Communities* [Европейски център за правата на ромите и организацията People in Need (2011). *Да нарушим мълчанието: трафикът сред ромските общности*].

⁵⁴ УНИЦЕФ и Институт Отворено общество (2010). *Лицата на детската бедност: Сборник анализи*.

⁵⁵ Пак там.

Данните относно бедността и детската бедност, цитирани по-горе, се отнасят за българското общество по принцип. Както вече беше споменато, няма данни, дезагрегирани по етнически признак. Въпреки това направените цели проучвания показват, че сред ромите нивата на бедност са несъразмерно по-високи, а Световната банка сочи, че 49% от българските роми живеят под линията на бедността⁵⁶. Следователно може да се приеме, че ромските семейства с деца са изложени на значително по-висок риск от бедност в сравнение с останалото население.

Освен това благополучието на децата не се определя само от доходите на домакинството. За да могат децата да живеят добре, домакинствата безспорно се нуждаят от базисен ресурс за оцеляване. Задоволяването на основните потребности обаче е недостатъчно, тъй като децата се нуждаят от повече, т.е. част от този ресурс се заделя за тях, за да получат те нужната грижа, внимание, подкрепа, сигурност и насърчаване⁵⁷.

В допълнение, някои от децата, които са изложени на най-голям риск от бедност, често са извън домакинствата, тъй като живеят в домове за деца, лишени от родителски грижи, в институции за временно настаняване, в центрове за задържане или на улицата. Други пък живеят в домакинства в твърде отдалечени райони или в незаконно изградени селища, поради което не са обхванати от статистиката. Тези маргинализирани групи, които са „невидими“⁵⁸, обаче са най-силно застрашени от бедност, изключване и трафик.

3.1.2. Безработица и липса на перспективи

Големият ръст на безработицата след сриването на държавните предприятия и прекратяването на специфичните програми за ромска заетост в началото на 1990-те оказаха различно по обем и мащаб въздействие върху представителите на ромската общност. Влошаването на показателите на заетостта допълнително бе утежнено от икономическата криза през 2008 г. От друга страна, равнището на стопанска дейност в страната също е колебливо, което води до големи разлики в нивата на безработицата в различните общини. Общото равнище на безработицата сред ромите в страната е 70%. При това 70-80% от регистрираните безработни са завършили основно или по-ниско образование, което ги прави още по-неконкурентни на пазара на труда и ги обрича на несигурна работа с ниско заплащане⁵⁹.

В област Стара Загора нивото на регистрираните безработни сред ромите е 46,1% (2013 г.), като дялът на населението, което не проявява икономическа активност, също е сред най-високите – 60,8%⁶⁰.

⁵⁶ ERRC and People in Need (2011), *Breaking the Silence, Trafficking in Romani Communities*. [Европейски център за правата на ромите и организацията „Хора в нужда“ (2011). Да нарушим мълчанието: трафикът сред ромските общности].

⁵⁷ Пак там.

⁵⁸ УНИЦЕФ и институт Отворено общество (2010). *Лицата на детската бедност: Сборник анализи*.

⁵⁹ ERRC and People in Need (2011), *Breaking the Silence, Trafficking in Romani Communities* [Европейски център за правата на ромите и организацията „Хора в нужда“ (2011). Да нарушим мълчанието: трафикът сред ромските общности].

⁶⁰ Регионална стратегия за интегриране на ромите в Стара Загора 2013-2020, с. 13.

По данни от 2012 г. в Шуменска област общото ниво на безработицата сред ромската общност е около 61% (икономически активното ромско население в областта наброява 3 605 души на възраст между 15 и 64 години). От тях 54% са трайно безработни (регистрирани са като безработни от повече от една година)⁶¹.

Значителен брой роми също така не се водят в никакви регистри и не формират част от официалната статистика; те не получават помощ от държавата, което излага децата от тези домакинства на най-високия риск от експлоатация и трафик. Те не разполагат дори с базови битови условия като жилище, вода и санитарни помещения, живеят без отопление и си лягат гладни най-малко веднъж в седмицата. Освен това те често в различна степен страдат от физически и умствени увреждания, но нямат достъп до каквото и да е лечение или медицинска грижа.

Катя⁶², 55, живуца в незаконно селище в Стара Загора

На възраст 55 години, Катя живее в най-бедната част на квартал „Лозенец“, а барачката, която я приютява, е направена от строителни материали от съборени къщи. Тя живее там със сина си и снаха си и с техните деца на 4 и 5 години. Никой в дома не работи, получават детски добавки⁶³.

„Нямам легло, ток и вода. Покривам се с балатум. Всяка вечер паля свещи, на ден давам по 60 стотинки за свещи. Много съм бедна. Събирам боклуци от кофите – пластмасови шишета и метали. Колкото събера, връщам ги и така изкарвам от 7 до 10 лева на ден. С парите купувам хляб за децата на връщане към къщи и така караме до следващия ден.

Работех в минералните бани до града, но след като ги приватизираха, новият собственик ми спря заплатата.

Тук не минава никой от социалните служби. Знаем, че понякога раздават дърва за огрев и храна, но аз не получавам, защото не съм регистрирана.“⁶⁴

Липсата на работа и перспективи са сред основните причини хората да търсят възможности в чужбина, като пренебрегват или подценяват предупрежденията за евентуална експлоатация.

⁶¹ Регионална стратегия за интегриране на ромите в Шумен 2012-2020, с. 9.

⁶² Имената на всички действащи лица са сменени.

⁶³ Помощта, която се изплаща, е 100 лв. на дете месечно през първата година след раждането, ако майката е безработна, а след това по 35 лв. на дете месечно, докато детето завърши средно училище.

⁶⁴ Интервю с жител на Стара Загора, м. септември 2014 г.

3.1.3. Достъп до образование и риск от отпадане

Отпадането от училище се приема като един от най-големите рискове децата да се превърнат в жертви на експлоатация и трафик.

Според проучване на Програмата за развитие на ООН (ПРООН) 37% от ромите отпадат от училище преди пети клас (на възраст 10-11 години). От тези, които завършват пети клас, 18% завършват в срок. Средното ниво на неграмотност е около 20% в сравнение с ниво под 1% сред представителите на българското мнозинство⁶⁵.

В Пазарджик общинската администрация работи с набелязани семейства в риск, за да задържи децата в училище и да предотврати тяхното отпадане. По данни за учебната 2011 – 2012 година, 164 ученика са отпаднали от училище в Пазарджишка област. От тях 44 са били интегрирани повторно по разработени нови програми за реинтеграция. При все това 120 са останали извън образователната система и не са завършили годината. Осигуряването на транспорт, храна в училище и учебници са сред полезните мерки за подкрепа на семействата в риск от бедност, така че децата им да продължат да учат. Признава се обаче, че тези мерки имат временен характер и че са необходими допълнителни подобрения, свързани с качеството на образованието и уменията, които учениците придобиват⁶⁶.

Липсата на дрехи за децата също бе изтъкнато като проблем по време на интервютата в Нови пазар и Стара Загора.

Фатме от Крива река, Шуменска област, Североизточна България

„Имам шест деца, всички ходят на училище, но нямам пари, да им купя дрехи и обувки. Момичетата плачат, като си дойдат и не искат да ходят на училище, защото се срамуват да носят едни и същи дрехи всеки ден.“

В Шумен в една от фокус-групите като причина за отпадане от училище и проблем за продължаване към средно и висше образование бе изтъкната ниската степен на владеене на български език, тъй като повечето ромски групи в района говорят турски.

3.1.4. Сегрегация

Дискриминацията под формата на училищна сегрегация на ромските деца е системна практика в страната. Това в особена степен важи за квартали и села с предимно ромски семейства, когато няма други механизми за взаимодействие и интеграция с останалото общество. Достъпът до училищата в ромските махали понякога е затруднен поради лошите пътища и инфраструктура. Това убива желанието на учители и социални работници да

⁶⁵ ERRC and People in Need (2011), *Breaking the Silence, Trafficking in Romani Communities* [Европейски център за правата на ромите и организацията „Хора в нужда“ (2011). Да нарушим мълчанието: трафикът сред ромските общности].

⁶⁶ Регионална стратегия за интегриране на ромите за Пазарджик 2012-2020 г.

работят в тези училища, които и без друго се смятат за „трудни“. В резултат, качеството на образованието е много ниско, дялът на отпадналите е висок, а реинтеграция на практика няма. Предвид изолацията и сегрегацията на училищата само за роми, един от специфичните рискове по отношение на трафика е, че превантивните кампании често не стигат до тях. Така уязвимостта към експлоатация и трафик се увеличава поради непознаване на рисковете и начините за предпазване⁶⁷.

3.1.5. Увреждания

По данни от Доклада на Държавния департамент на САЩ относно трафика на хора, както през 2011, така и през 2012 г. се наблюдава ръст на жените и момичетата с психични увреждания, които стават жертви на трафик с цел сексуална експлоатация в Нидерландия⁶⁸. Като се вземе предвид високият процент на умствени увреждания сред ромите, както и по-големият риск от насилие и експлоатация сред тези хора поради традиционните норми на отричане и това че са пренебрегнати от обществото като цяло,⁶⁹ те са особено уязвими към всички форми на експлоатация и трафик.

Анкетираните в друго проучване сред жертви на трафик също посочват, че значителен брой от трафикираните лица страдат от умствени увреждания или психични разстройства⁷⁰.

3.1.6. Невъзможност за достъп до социално подпомагане

Невъзможността за достъп до социално подпомагане поради това, че децата не се вписват в официалния регистър, както и че живеят в незаконни селища или в крайно отдалечени райони в крайна бедност, значително увеличава шанса за прибягване до рисковани стратегии за оцеляване и въвличане в трафик. Работата на терен показва, че сред тези семейства нивото на неграмотност и маргинализация е много високо и те често нямат и елементарна способност да се ориентират в обществото или да се обърнат към социалните служби.

Децата от такива семейства са в най-голям риск от пренебрегване от страна на родителите или други лица, които ги отглеждат, и са изложени на множество рискове от експлоатация.

⁶⁷ ERRC and People in Need (2011), *Breaking the Silence, Trafficking in Romani Communities* [Европейски център за правата на ромите и организацията „Хора в нужда“ (2011). Да нарушим мълчанието: трафикът сред ромските общности].

⁶⁸ US Department of State (2013 and 2014), *Trafficking in Persons*. [Държавен департамент на САЩ (2013 и 2014). Трафик на хора].

⁶⁹ Crosse, S., Kaye, E., & Ratnofsky, A. (1993). *A report on the maltreatment of children with disabilities*. Washington, DC: National Clearinghouse on Child Abuse and Neglect Information. [Крос, С., Кей, Е., и Ратнофски, А. (1993). Доклад за малтретирането на децата с увреждания, Вашингтон: Национална служба за информация относно злоупотреби и пренебрегване на деца].

⁷⁰ ERRC and People in Need (2011), *Breaking the Silence, Trafficking in Romani Communities* [Европейски център за правата на ромите и организацията „Хора в нужда“ (2011). Да нарушим мълчанието: трафикът сред ромските общности].

3.1.7. Преживяване на насилие в ранна детска възраст

Децата, които израстват в среда на физическо и психическо насилие (в домове за деца, лишени от родителска грижа или у дома), също са много по-изложени на риск от трафик. Доклад, основан на показания на жертвите на трафик, сочи, че 9 от 26 жертви на трафик в България са били подложени на домашно насилие и блудство от страна на собствените си родители, баби/дядовци, съпрузи и интимни приятели преди да бъдат изведени⁷¹.

В три от четирите случая на транссексуални проституирани те заявяват, че са били сексуално насилени в ранно детство в ДДЛРГ (два случая) и от по-възрастен роднина (един случай).

3.1.8. Предишен опит в проституцията

Предишният опит в проституцията повишава риска за въвличане в трафик с цел сексуална експлоатация. Това в особена степен се отнася до момчетата, които проституират в чужбина. Всички анкетираните казват, че са се занимавали с подобна дейност преди това и са заминали за чужбина, за да продължат, но срещу повече пари.

Както вече беше отбелязано, тази форма на трафик е най-слабо изследвана като явление и за нея липсват както статистически, така и аналитични данни. При все това въз основа на интервютата, проведени с проституирани транссексуални лица в две от трите общини, може да се заключи, че те също са въвличани в измама и подлагани на експлоатация, и съответно би следвало да имат достъп до закрила. Респондентите обясняват, че са подмамани за работа в чужбина с обещания, че ще спечелят много пари, докато в действителност сводниците прибират 50% от заработеното в най-добрия случай, а често – почти 100%.

3.1.9. Злоупотреба с наркотични вещества

Проучване за „Да нарушим мълчанието“ (*Breaking the Silence*) установява, че насилието и злоупотребата с наркотични вещества увеличават уязвимостта от трафик. Те могат да започнат преди лицето да попадне в ситуация на трафик и често се проявяват в периода на експлоатация⁷².

Макар и да няма статистически свидетелства за ромските деца – жертви на трафик, които са злоупотребявали с алкохол и наркотици, всички дискусии във фокус-групите и в трите общности отчитат, че наркотиците са един от основните рискове, с които се сблъскват децата им. Освен това децата могат да се отдадат на рисково или криминално поведение, за да задоволяват своето пристрастяване.

⁷¹ Пак там.

⁷² ERRC and People in Need (2011), *Breaking the Silence, Trafficking in Romani Communities*. [Европейски център за правата на ромите и организацията „Хора в нужда“ (2011). Да нарушим мълчанието: трафикът сред ромските общности].

3.1.10. Лихварство и семейна задължняост

Докладът относно трафика на хора и отражението му върху ромското малцинство, издаден от Европейски център за правата на ромите⁷³, установява, че семейната задължняост и изплащането на дълг към лихвари е сред важните рискови фактори за трафика на деца.

При работата на терен социална работничка от Нови пазар описва в интервю опит на баща да продаде дъщеря си на лице, към което има дългове.

Социален работник от Нови пазар

Случаят е отпреди няколко години, когато мъж от близко село се опитва да продаде дъщеря си. Момичето си има приятел в същия град и двамата искат да се оженят. Семейството на момчето е съгласно със сватбата, но бащата отказва. Той е алкохолик и иска да продаде дъщеря си в замяна на пари, които дължи.

Уведомени са както местния Отдел за закрила на детето, така и Детска педагогическа стая към полицията, но никой не смее да се намеси.

Социалната работничка, която се ползва с високо уважение сред общността, единствена се намесва в деня, когато момичето е трябвало да бъде отведено. Тя отива в дома на бащата и му заявява, че няма да му разреши да продаде дъщеря си, и взема момичето със себе си. Казва му също, че на всички е ясно, че той преди години е продал жена си, за да си изплати дълговете към някого, и сега няма да позволи същото да се случи и на дъщеря му. В крайна сметка тя успява да убеди бащата да освободи момичето.⁷⁴

3.1.11. Културни практики

Ранните бракове са традиционни сред някои ромски групи, които приемат „чистотата“ (девствеността) на момичето преди брака за добродетел. Много организации в общността са повдигали този въпрос за обсъждане в хода на работата си, като са ангажирали родителите, децата и възрастните хора в общността, с цел да се осъзнае, че на момичетата трябва да се позволи да завършат своето образование и да се развият като личности, така че бракът им да бъде по-щастлив⁷⁵.

За някои бедни семейства обаче ранните бракове са и стратегия за оцеляване, поради което те се превръщат в допълнителен фактор на уязвимост. Бедността, липсата на финансова стабилност и перспективи като цяло (дори сред семейства, които не се считат за бедни) е една от основните причини практиката на ранните бракове да продължава да се поддържа сред повечето

⁷³ ERRC and People in Need (2011), Breaking the Silence, Trafficking in Romani Communities. [Европейски център за правата на ромите и организацията „Хора в нужда“ (2011). Да нарушим мълчанието: трафикът сред ромските общности].

⁷⁴ Интервю със социални работници от Нови пазар, м. септември 2014 г.

⁷⁵ Център за междуетнически диалог и толерантност Амалипе (2011). Превенция на ранните бракове, ISBN 978-954-350-118-2.

общности⁷⁶. Както бе споменато в хода на едно от интервютата със социална работничка от Нови пазар: „Дори и родителите да твърдят, че ще дадат възможност на своите дъщери да завършат средно училище, ако се получи добро предложение от заможна фамилия, те не рискуват да го изпуснат и омъжват момичето, макар това да означава, че то няма да завърши образованието си“⁷⁷.

3.1.12. Многогранна уязвимост и риск от трафик

Предходните доклади, а и настоящото проучване, потвърждават, че няма уникален „ромски фактор на уязвимост“, нито пък са налице признаци, че трафикът е „културна практика“ сред ромите. Тъкмо напротив, проучването сочи, че ромите са силно уязвими към трафика поради структурните форми на етническа дискриминация, бедност и социално изключване, ниско образователно равнище, висока неграмотност и безработица или нископлатена заетост. Освен това много от факторите на уязвимост, като например домашно насилие, висок дял на отпадане от училище, оставането без дом или отглеждането в ДДЛРГ, засягат децата в неимоверно висока степен. Съучастието на членове от семейството в трафика на деца е очевидно и това наподобява положението сред много други общности по света.

В доклад на МОМ от 2005 г. се достига до сходно заключение, като се изследват други форми на трафик на непълнолетни. Докладът не установява каквито и да е съществени разлики между общоизвестните фактори на уязвимост и тези, които се наблюдават сред ромските общности. Интервютата, проведени с широк кръг анкетиранни, и допитването до ромски организации за борба с трафика също отхвърлят представата, че трафикът е културна практика сред ромите⁷⁸.

⁷⁶ Сред по-затворените и консервативни групи като кардарашите се поддържа практика общността да бъде тясно сплотена, като не се допуска каквото и да е външно влияние.

⁷⁷ Интервю със здравен работник в общността от Нови пазар, м. септември 2014 г.

⁷⁸ IOM (2005), *Other Forms of Trafficking in Minors: Articulating Victim Profiles and Conceptualizing Interventions*. [МОМ (2005). Други форми на трафик на малолетни: описание на профилите на жертвите и разработване на концепция за интервенция].

4. ПРОЦЕСЪТ НА ТРАФИК НА ДЕЦА

4.1. Трафик на деца с цел просия

Въпреки разпокъсаната информация относно набирането на деца с цел експлоатация чрез просия, интервютата с експерти и предходни проучвания хвърлят известна светлина върху каналите, по които ромските деца изпадат в подобно положение. Стратегиите за набиране са очертани за първи път при случаите на деца, трафикирани в Австрия през 2004 г. Процесът на набиране най-добре може да бъде обяснен като вид принудителен труд, като жертвата бива продадена от родителите за цена между 200 и 300 евро. Сумата трябва да се изплати от жертвата, като ѝ се позволява да задържи част от допълнително заработеното. Проучванията сочат, че много от непълнолетните напълно съзнават смисъла на набирането и освен това знаят цената, която е платена за тях. Има много случаи, при които няколко деца от семейство са обект на подобно споразумение. Непълнолетно момиче, изведено чрез трафик в Австрия, на което е оказана помощ през 2004 г., произхожда от семейство с осем деца, като пет от тях са във Виена и просят в полза на различни трафиканти. Най-близките от семейството очевидно са сътрудничали при извършването на трафика, тъй като повечето деца са пътували с нотариално заверено писмо от родителите. Няма много информация за връзките между семейството и трафикантите, въпреки че в доста от случаите участва и близък или по-далечен родственик.⁷⁹

Стратегията на принудителния труд или заробване чрез дълг продължава да се използва за набиране на жертви на трафик с цел просия, а също и за трудова и сексуална експлоатация.⁸⁰ Друга форма на вълчване, която се използва предимно за жертвите на трафик с цел джебчийство, са ранните бракове. Те вече бяха разгледани сред факторите, които повишават риска от трафик. Като стратегия за вълчване, ранните бракове са насочени към момичета между 12-16 години и се уреждат между семейството на момичето и семейството на младоженеца срещу заплащане на определена сума на родителите на булката. От нея се очаква да върне най-малко в двоен размер сумата, за която е купена, поради което тя трябва да проси и да извършва джебчийски кражби.⁸¹ Важно е да се отбележи, че ранните бракове не са пряка причина за трафика на деца и всъщност в много от случаите на такова договаряне не се стига пряко до експлоатация. Въпреки това ранните

⁷⁹ Surtees, Rebecca, NEXUS Institute to Combat Human Trafficking and International Organization for Migration (2005) Other Forms of Trafficking in Minors: Articulating Victim Profiles and Conceptualizing Interventions. [Съртис, Ребека. Институт за борба с трафика на хора НЕКСУС и Международна организация по миграция (2005). Други форми на трафик на малолетни: описание на профилите на жертвите и разработване на концепция за интервенция].

⁸⁰ Интервю с член на МКБХТ, Пазарджик, 21 май 2014 г.

⁸¹ Интервю с експерт от НКБХТ, София, 31 октомври 2013 г.

бракове се приемат като проблем както от ромските активисти, така и от държавните експерти поради редица причини, сред които ограничаване на достъпа на момичетата до образование и ранна бременност. Това широко тълкуване на проблема обаче остава извън обхвата на настоящото проучване.

Въвлечането на децата в просия заедно с родителите не се разглежда в този раздел. Предвид обясненията, изложени в Раздел 4.1, ако децата не бъдат продадени или „отдадени под наем“ на други лица, това че се занимават с просия, се приема като стратегия за препитание, независимо че е свързана с експлоатация на малолетни. Има такива регистрирани случаи сред децата, репатрирани от чужбина. Например децата, върнати от незаконни селища във Франция, просят и живеят със семействата си в пълна нищета при влошени битови условия.⁸² Един по-внимателен анализ и разграничаване между тези случаи и случаите на деца, изведени чрез трафик или „отдадени под наем“ от своите семейства, може да хвърли светлина върху стратегиите за набиране и мерките, с които трябва да се реагира на подобни явления, включително и намирането на най-подходящото подпомагане и закрила на детето. Подобен анализ трябва да почива на преглед на съпътстващите документи на жертвите, на които се оказва помощ в кризисните центрове, като включва и интервю със самите деца. На последния етап местните заинтересовани участници следва да изготвят прецизни оценки, включително чрез въпросници с показатели за трафик, което би внесло яснота по отношение на размиващите се граници на двата случая. Анкетираният сочат, че има случаи на семейства, които просят заедно с децата си, но те погасяват кредит или дълг, и печалбите се разделят между трафикантите и престъпните мрежи.⁸³ Тези версии подлежат на допълнително разследване.

4.2. Трафик на деца с цел джебчийство

Идентификацията на деца – жертви на трафик с цел джебчийство е трудна поради редица причини. От една страна, според органите на реда престъплението „джебчийство“ трудно може да се разкрие и преследва наказателно.⁸⁴ Освен ако детето не е било „хванато на място“, то възможност за уличаване в кражба почти няма, тъй като откраднатите вещи много бързо се предават на трето и четвърто лице. На второ място, трудно може да се докаже замесването на родителите или това, че те експлоатират децата си. От правоприлагащите органи свидетелстват за случаи на деца, които са заловени да крадат, докато родителите, заподозрени, че ги принуждават към това поведение, се преструват, че не знаят нищо, и дори са готови да накажат детето за постъпката му.⁸⁵ И накрая, както и в случая с детска просия, децата не се възприемат като жертви на експлоатация; тъкмо напротив, те често се гордеят с това, че внасят приходи в семейния бюджет.

Както бе упоменато и в предходните раздели, децата, които се занимават с джебчийство, са предимно момичета между 13 и 18 години. Обичайната

⁸² Интервю с експерт от ДАЗД, София, м. ноември 2014 г.

⁸³ Интервю с лице с криминално досие, което преди е било замесено в престъпни мрежи сред ромските общности.

⁸⁴ Интервю с експерт от ГДБОП, Министерството на вътрешните работи (9 декември 2011 г.); интервю с полицейски служител от Пазарджик, 21 май 2014 г.

⁸⁵ Интервю с полицейски служител, Пазарджик, 21 май 2014 г.

стратегия за въвличане е ранен брак във фамилия, която ръководи мрежа за джебчийство. Съпругите се избират според това доколко са ловки в занаята⁸⁶. Според експерти браковете обикновено са между различни „кланове“ на една и съща ромска подгрупа. Освен това се отчита, че браковете между близки роднини не са нещо необичайно, което може да доведе до по-висок процент деца, родени с малформации.⁸⁷

Според експерти в борбата с трафика, при джебчийството децата преминават през няколко етапа на обучение. Първоначално те се обучават в семейството и в рамките на „клана“. „Опит се придобива“ чрез джебчийство в по-големите градове и в курортите в страната. След тези първи опити най-ловките деца се извеждат за джебчийство в чужбина.⁸⁸

Предходни доклади и становищата на експерти установяват, че джебчийството е доста доходоносно деяние. Според прогнозни данни на Европол едно дете – жертва на трафик може да донесе между 20 000 и 30 000 евро на всеки три-четири месеца чрез действия като джебчийство, просия или други противообществени деяния.⁸⁹ Полицейски служител от Главна дирекция „Борба с организираната престъпност“ споменава случай на момиче, изведено за джебчийство, което е отчитало по около 3 000 евро дневни постъпления пред своя „работодател“.⁹⁰ Не става ясно доколко тези стойности могат да се приемат за представителни по отношение на сумата от постъпления на месец или на ден.

Според доставчиците на услуги експлоатираните за джебчийство деца рядко са принуждавани към действия чрез употреба на сила. Като средство за контрол по-скоро действат емоционалните връзки на детето със семейството.⁹¹

Децата, репатрирани от чужбина, на които е оказана подкрепа в България, обикновено са били заловени по време на самото деяние. Според правоприлагащите агенции те се връщат от чужбина с копие от полицейската заповед за арест, без съпътстваща информация. След пристигането на децата в България рядко се образува разследване за възможен трафик и експлоатация на детето от родителите. Едно от обясненията на служителя на реда е, че престъплението „не е извършено на територията на страната (България)“⁹². Същият източник твърди, че макар семействата на някои от жертвите да демонстрират „богатство, което бие на очи“, те рядко са обект на оперативна

⁸⁶ Център за междуетнически диалог и толерантност Амалипе (2011). Превенция на ранните/ принудителните бракове, ISBN 978-954-350-118-2.

⁸⁷ Интервю с полицейски служител, Пазарджик, 25 септември 2014 г., интервю с експерт на ДАЗД, м. ноември 2013 г., София, интервю с експерт на НКБТХ, м. ноември 2013 г., София.

⁸⁸ Интервю с полицейски служител, Пазарджик, 25 септември 2014 г., интервю с член на МКБТХ, 21 май 2014 г., Пазарджик.

⁸⁹ Вж. Europol (2011), *Trafficking in Human Beings in the European Union*, and Europol (2011) *Child Trafficked and Exploited in the European Union* (2011). [Европол (2011). Трафикът на хора в Европейския съюз, а също и: Европол (2011). Децата – жертви на трафик, изведени и експлоатирани в Европейския съюз].

⁹⁰ Интервю с експерт от ГДБОП, Министерството на вътрешните работи (9 декември 2011 г.), цитирано в: Подпомагане и реинтеграция на деца – жертви на трафик: Подобриване на политиката и практиката в страните от Европейския съюз. – София: ЦИД, 2013., ISBN: 978-954-477-199-7.

⁹¹ Интервю, Кризисен център Надежда, 6 март 2011 г.; интервю, Кризисен център Балван, 2011 г.

⁹² Интервю с полицейски служител, 21 май 2014 г., Пазарджик.

работа за произхода на тези средства.⁹³ Същевременно децата напускат кризисните центрове предсрочно по настояване и под натиск от страна на семействата.⁹⁴ Няма признаци, че социалните работници наблюдават процеса на реинтеграция в семейството на деца, върнати от чужбина за джебчийство. Като превантивна мярка, когато има основания да се смята, че семействата са замесени в трафик, ДАЗД издава становища със забрана за напускане на страната от деца – жертви на трафик с цел джебчийство, или при наличие на други форми на противообществено поведение. Въпреки това размяната на документи за самоличност в рамките на семейството и слабият граничен контрол в рамките на ЕС правят тази мярка принципно неефективна, за да се предотврати повторното въвличане в трафик.

Един от полицейските служители твърди, че привидната липса на реакция от страна на институциите при експлоатация на деца за джебчийство се обяснява с влиянието, което някои семейства имат върху ключови политически фигури и със способността им да упражняват натиск върху държавни служители. Според един от анкетирания е имало случаи, при които ръководителят на определен „клан“ от Пазарджишко е замесен в трафик на деца за джебчийство в чужбина и който за изборите през м. октомври 2014 г. се е занимавал с купуване на гласове за водеща политическа партия.⁹⁵

Видно е, че информацията относно децата – жертви на трафик с цел джебчийство, е недостатъчна в редица аспекти. От една страна, докато в дадена експертна оценка се говори за продажба и извеждане на децата, не става ясно каква част от повечето жертви, репатрирани от чужбина, се експлоатират от своите собствени семейства и колко са били набрани от други семейства. Инерцията на институциите, която се изразява в липсата на разследване на престъпленията и неадекватни оценки на риска при връщането на детето в семейна среда, не дава възможност да се осветли явлението или да се оцени най-добрият интерес на децата. Ясно е, че при всички случаи правата на децата са нарушени, предвид това, че те са склонявани към престъпления, лишени са от сигурно детство и от достъп до образование. Както и при просията сред децата, тук всеки случай трябва да се преценява поотделно, като се търси отговорност от лицата, които се облагодетелстват от тази дейност.

В крайна сметка информацията е непълна, тъй като в настоящото проучване липсва гледната точка на общността, която би могла да представи по-ясна картина на явлението и да го открие спрямо неговия контекст. Това се отчита като недостатък на доклада. Достъпът до общностите, в които според сведения действат мрежи за джебчийство, не е възможен по редица причини. Първо, предварителното проучване показва, че в градовете и селата, откъдето се смята, че произхождат жертвите (според обработените преписки и експертни оценки), не работят ромски граждански организации. Второ, подгрупата на кардарашите, сред която този вид експлоатация е най-разпространен, е доста затворена и не споделя много общи характеристики с останалите ромски групи. Това значително стеснява възможностите за междугрупова комуникация и ангажирането на други ромски партньори в

⁹³ Интервю с полицейски служител, 25 септември 2014 г., Пазарджик.

⁹⁴ Тези стратегии са обсъдени по-задълбочено в раздела за подпомагане и закрила на жертвите.

⁹⁵ Интервю с полицейски служител, Пазарджик, 25 септември 2014 г.

евентуална работа на терен.⁹⁶ И накрая, тъй като дейностите се организират на широка фамилна основа, няма почти никаква вероятност да се намерят наблюдатели на явлението, които да са вътре в общността, но извън кръга на замесените в джебчийските кражби.

4.3. Трафик на деца с цел сексуална експлоатация на момчета

Трудно може да се намери информация относно стратегиите за набиране и методите на експлоатация на ромски момчета – жертви на трафик за развратни дейности, тъй като понастоящем няма случаи на подпомогнати жертви, които да предоставят база за емпиричен анализ. Както вече споменахме, анализът на съдебните решения по дела за момчета – жертви на трафик за развратни действия, би могъл да хвърли известна светлина върху стратегиите за набиране и механизмите на експлоатация. При все това, достъпът до такива решения не беше възможен в рамките на срока на проучването. Независимо от това наблюденията на експерти върху момчета и транссексуални лица, които продават секс услуги, както и свидетелските показания на ромски младежи, които вероятно са попадали в ситуация на трафик, предоставят известна база за анализ.

Интервюта с доставчици на услуги, както и житейските разкази на травестити, предлагащи секс услуги, показват, че има случаи на ромски момчета, които започват да проституират по време на престой в домове за деца, лишени от родителска грижа. Два такива случая са описани от местен експерт за борба с трафика – директор на кризисен център за деца, жертви на трафик и насилие, а други два случая бяха идентифицирани в хода на работата на терен сред една от общностите.⁹⁷ Отглеждането в домове увеличава възможността за въвличане в пазара на секс услуги. Обясненията за тази взаимна обвързаност се коренят в ниското качество на грижи и надзор над децата в ДДЛРГ. Нискокачествената грижа оставя възможности за злоупотреба, включително и сексуално малтретиране от други деца, външни лица или от служители на институцията.⁹⁸ В много случаи децата след това могат да пребягнат до проституция като стратегия за препитание или пък да останат под влиянието на насилника.

Сексуалната експлоатация в домовете за деца, лишени от родителска грижа води до особена уязвимост на ромските момчета към трафика на хора. Както сочат и показанията на младите транссексуални лица в Параграф 2.3, след това те са попаднали на сводници и мрежи за трафик, за да получат достъп до сексуалните пазари в чужбина.

⁹⁶ Интервю, ромски експерт, „Свят без граници“, Стара Загора.

⁹⁷ Интервю с експерт от ДАЗД, София, м. ноември 2014 г., интервюта с транссексуални лица от ромски произход, м. юни 2014 г., Централна България.

⁹⁸ Случаи на физическо и сексуално малтретиране на деца в домове за деца, лишени от родителска грижа са документирани от Държавната агенция за закрила на детето, организации за наблюдение на правата на човека и от медиите. Например, при проверка от страна на Държавната агенция за закрила на детето в 51 домове за деца, лишени от родителска грижа, през май-юни 2012 г., са открити 35 случая на физическо малтретиране и 10 случая на блудство (включително един случай на физическо малтретиране на дете от служителите), както и един случай на психическо издевателство. Резултатите от проверката на ДАЗД са публикувани на адрес: <http://sacp.government.bg/novini/2012/07/27/tematichna-proverka-na-dazd-konstatira-46-sluchaya/>

Случай на директната продажба на ромски момчета от тези, които ги отглеждат (баба и дядо), на трафиканти с цел сексуална експлоатация, бе споменат от представители на общността в Пазарджик.⁹⁹ При все това, няма по-нататъшни доказателства, които да потвърдят или отрекат тази хипотеза.

Някои от анкетиранияте споменават за емоционална връзка между проституиращите младежи и техни партньори, които същевременно им помагат да организират своето пътуване и действат като техни сводници в чужбина. Необходими са допълнителни проучвания и интервюта сред проституиращи от мъжки пол, за да се разбере дали това не е начин за набиране по метода „любовник“ (loverboy) в рамките на мрежа за трафик, или е просто форма на бизнес партньорство между участниците. И накрая, въпреки че някои от анкетиранияте намекват, че „гей пазарите“ действат независимо и почти изцяло разчитат на неформални мрежи за набиране и приемане на новодошли от ромските общности, показанията на транссексуалните проституиращи младежи¹⁰⁰ недвусмислено сочат, че предоставянето на сексуални услуги в чужбина без сводник е не само невъзможно, а е и опасно начинание.

⁹⁹ Дискусия във фокус-група, 8 юли 2014 г., Пазарджик.

¹⁰⁰ Вж. Раздел 4.3. от този доклад.

5. МЕХАНИЗМИ ЗА ПОДПОМАГАНЕ И ЗАКРИЛА НА ЖЕРТВИТЕ

5.1. Идентифицирането като предпоставка за подпомагане на жертвите

Основна тема на тази глава е подпомагането и закрилата на ромските деца, жертви на трафик, но трябва да се подчертае, че достъпът до подпомагане е възможен само при условие, че жертвата е била идентифицирана. При настоящото изследване бяха установени няколко съществени недостатъка на процеса на идентифициране на децата жертви, които възпрепятстват достъпа им до подпомагане в ситуация на трафик и експлоатация.

Особено уязвими за трафика с цел сексуална експлоатация са момчетата и транссексуалните лица от ромски произход. Представители на тези две групи често се оказват в ситуация на трафик на пазара на сексуални услуги в големи градове в ЕС, като Бордо, Франкфурт, Саламанка, Бединорм и др. в държави като Германия, Франция, Испания и т.н. Макар травеститите и проституиращите мъже обикновено да са навършили пълнолетие (18 години), те често са били насилвани и сексуално експлоатирани през детството си в България. Правоприлагащите органи и доставчиците на услуги обаче трябва да бъдат бдителни по отношение на индикациите за наличие на трафик, независимо от възрастта на проституиращите мъже, травеститите и транссексуалните лица. Проведените в рамките на настоящото изследване интервюта ясно показаха, че подобни услуги се извършват с участието на сводници и други посредници. Проституиращите в чужбина лица, които бяха интервюирани, дадоха ясни индикации, че са били експлоатирани от хората, които са им уредили работата.

Институционалната хомофобия и нетолерантност, прозираща в разпространени мнения като „те са „доброволни“ жертви на сексуално насилие“ или „сами са си виновни за положението си“, са пречки пред ефективното идентифициране на евентуалните жертви – момчета, мъже и транссексуални предимно от ромски произход, които имат право на достъп до закрила и подпомагане наравно с останалите жертви на трафик. Неглижирането на проблема от страна на институциите, вследствие на което идентифицирането на тези случаи и достъпът на жертвите до подпомагане се затруднява, може да бъде преодоляно най-вече чрез допълнителни емпирични изследвания на явлението в общностите, от които жертвите произхождат, както и на пазара на улична проституция в чужбина.

На второ място е необходимо по-голямо внимание към установяването на мащаба на трафика на деца с цел просия и джебчийство. По преценка на експерти, освен в редките случаи на физическа злоупотреба и насилие, сред жертвите преобладават децата, които живеят със семейството си или с близки, и не възприемат себе си като жертви на експлоатация. Така,

възможността за идентифициране значително се ограничава. От друга страна, привързаността на децата към семействата им, трябва да бъде взета предвид, когато се преценява кое е в „най-добрия интерес“ на детето. Това може да се определи адекватно обаче, само ако се вземат предвид всички свързани със ситуацията обстоятелства като небрежност при отглеждането им, експлоатация или трафик. Във всички случаи на децата трябва да се осигурят подходящи грижи и безопасна среда и да не се възпрепятства достъпа им до образование. Семействата или близките на децата трябва да бъдат отговорни за задоволяване на всички нужди на детето и да бъдат подпомагани в този процес.

5.2. Закрила и подпомагане

Децата – жертви на трафик, идентифицирани в чужбина, се връщат в България съгласно процедурите на двата координационни механизма, в които са описани ролите на всички институции, участващи в процеса – *Координационния механизъм за реферирание и обгрижване на случаи на непридружени деца и деца – жертви на трафик, завръщащи се от чужбина и Националния механизъм за насочване.*

Според редица сравнителни изследвания България е една от най-напредналите страни в ЕС по отношение на междуведомствената координация в противодействието на трафика¹⁰¹, но има и някои сериозни пропуски в прилагането на мерките за връщане, закрила и подпомагане на децата, жертви на трафик. Те са особено големи в случаите на деца от ромски произход.

Настоящият анализ засяга най-вече разписаните в двата координационни механизма втора, трета и четвърта фаза на подпомагането на деца, жертви на трафик¹⁰². Най-съществени слабости се наблюдават при последните два етапа на закрила – постигане на дългосрочно трайно решение и проследяване на подкрепата за реинтеграция. Те обаче са резултат от недобро сработване между институциите в по-ранните етапи на подкрепа.

И двата механизма предвиждат преди репатрирането на детето – жертва на трафик МВР и АСП да извършат оценка на риска и на семейната и социална среда на детето в България, което означава да се провери дали детето и родителите му са криминално проявени. Ако се установи, че родителите са замесени в трафика, това би било първоначална индикация, че ако бъдат върнати на родителите и/или близките си, децата няма да са в безопасна среда.

¹⁰¹ Център за изследване на демокрацията. Подпомагане и реинтеграция на деца – жертви на трафик: Подобряване на политиката и практиката в страните от Европейския съюз. София, 2013, ISBN: 978-954-477-199-7.

¹⁰² Етапите са следните: 1. Получаване на сигнал за непридружено дете или дете жертва на трафик и репатрирането му в България; 2. Посрещане на детето в родината му и прилагане на подходяща мярка за закрила (настаняване в кризисен център); 3. Прилагане на мерки за закрила по местоживее на детето след излизането му от кризисния център; 4. Проследяване на случая в продължение на една година, за да не бъде детето отново подложено на трафик.

В Координационния механизъм се посочва, че в случай на връщане на детето в родината му в кратки срокове, оценката на социалната и семейната среда трябва да се извърши веднага след връщането на жертвата и настаняването ѝ на безопасно място. Кратките срокове обаче изглежда са се превърнали в правило при репатрирането от чужбина на българските деца, жертви на трафик. Поради прибързаното им връщане, настаняването на непълнолетните в кризисен център се извършва без да е налице необходимата съпътстваща информация или документация¹⁰³.

Настанените в кризисен център деца са по-уязвими за домогванията на трафикантите и евентуална по-нататъшна експлоатация, именно защото липсва изчерпателна информация за обстоятелствата, при които са били трафикирани, и за отношенията им със семейството, както и оценка на риска от повторен трафик. Липсата на координация и комуникация между Отдел „Закрила на детето“ (ОЗД) в района на кризисния център, Отдел „Закрила на детето“ по местоживеење на жертвата и самия кризисен център допълнително задълбочава проблема.

Детето, жертва на трафик, се насочва към кризисен център от ОЗД по постоянен адрес или от ОЗД, регистрирал детето при неговото идентифициране и връщане. След като се издирят членовете на семейството му, с тях започва работа служител от ОЗД по местоживеење, за да ги подготви за посрещането и реинтеграцията на детето, да им помогне да установят (отново) взаимоотношения с него и, ако е необходимо, да ги научи как да се грижат за претърпялото трафик дете. ОЗД по настоящ адрес на свой ред наблюдава процеса на обгрижване на детето и следи ОЗД по постоянен адрес и служителите на кризисния център да работят синхронизирано за постигане на дългосрочно трайно решение за съответното дете¹⁰⁴.

Комуникацията между ОЗД по постоянен адрес и кризисния център обаче е сериозно нарушена. ОЗД не подава информация на социалните работници и психолозите, които работят с детето в кризисния център, относно това докъде е стигнала работата със семействата¹⁰⁵. Пълната липса на такава информация, постоянната претовареност на ОЗД¹⁰⁶ и незначителният им опит в работата с ромските общности дават сериозно основание да се предположи, че със семействата изобщо не се работи. Оттам произтича и проблемът директорът на кризисния център да не е информиран от ОЗД на какъв етап е работата по намиране на трайно решение за детето и да не знае къде ще бъде настанено детето на следващия етап. Детето жертва преминава през

¹⁰³ Център за изследване на демокрацията. Подпомагане и реинтеграция на деца – жертви на трафик: Подобряване на политиката и практиката в страните от Европейския съюз. София, 2013, ISBN: 978-954-477-199-7.

¹⁰⁴ Методика за управление на случай за закрита на дете в риск; интервюта със служители на АСП.

¹⁰⁵ Център за изследване на демокрацията. Подпомагане и реинтеграция на деца – жертви на трафик: Подобряване на политиката и практиката в страните от Европейския съюз. София, 2013, ISBN: 978-954-477-199-7.

¹⁰⁶ Според доклад на АСП, на всеки социален работник се падат между 50 и 70 случая. Натовареност на ОЗД и кадрово обезпечаване на дейностите по закрита на детето. София, 2008, с. 3. Към момента липсват по-актуални данни, но проведените в рамките на това изследване интервюта разкриват, че социалните работници все още са пренатоварени с голям брой случаи.

период на несигурност, който би породил тревожност у всяко дете или възрастен, и който му влияе отрицателно¹⁰⁷.

Следващият случай бе разказан от бивш директор на кризисен център за деца – жертви на трафик и насилие. Той може и да не е напълно показателен за подпомагането и реинтеграцията на децата жертви на трафик по принцип, но е добра илюстрация за това как липсата на комуникация между служителите на кризисния център и ОЗД по постоянен адрес може да доведе до крайно неблагоприятни последици за детето. Тъй като за повечето деца, жертви на трафик, дългосрочно трайно решение най-често се явява завръщането при семействата им, фактът, че подобни случаи съществуват, би следвало бъде предупредителен знак за всяка институция и организация по веригата за закрила и подпомагане на децата.

Шестнайсетгодишна девойка е репатрирана от Франция като жертва на сексуална експлоатация и е насочена към кризисен център в България. Тя има бебе, за което се грижат родителите ѝ.

Според служителите на кризисния център семейството получава издръжка от трафикантите, които са поставили условие момичето да се прибере при тях в най-скоро време. Родителите и дядото проявяват загриженост за момичето и често го посещават в кризисния център. Родителите са особено загрижени, участват в консултациите и настояват момичето да получи необходимата медицинска и психологическа помощ. Тъй като момичето е напуснало страната нелегално и без съгласието им, те уверяват служителите, че съжаляват за действията си. След тримесечен престой в кризисния център водещият случая ОЗД преценява, че семейството е в състояние да се грижи за момичето и то е върнато при тях. Решението е взето въпреки мнението на директора на кризисния център, който смята, че при връщането в семейството има риск от повторен трафик. Съдбата на момичето понастоящем е напълно неясна, тъй като няма ефективна система за наблюдение на реинтеграцията на децата в семействата.

Липсата на цялостна оценка на семейната среда, включително проверка дали членовете на семейството не са криминално проявени и дали не са замесени/съучастници в трафика, би могла да доведе до прибързано решение за поддържане връзки със семейството, макар това да поставя детето в риск. Проведените интервюта с експерти по противодействие на трафика на хора и с доставчици на услуги показват, че в много от случаите на трафик на деца от ромски произход те поддържат непрестанна връзка с родителите си по време на престоя им в кризисния център и най-често биват връщани при семействата, без да бъде внимателно преценено дали това е най-доброто за тях¹⁰⁸.

Според доставчици на услуги, семействата на деца, станали жертви на трафик с цел джебчийски кражби, са особено активни при поддържане на

¹⁰⁷ Център за изследване на демокрацията. Подпомагане и реинтеграция на деца – жертви на трафик: Подобряване на политиката и практиката в страните от Европейския съюз. София, 2013, ISBN: 978-954-477-199-7.

¹⁰⁸ Интервю със служител от МКБТХ и интервю с експерт от ДАЗД, София, ноември 2014 г. Вж. също Център за изследване на демокрацията. Подпомагане и реинтеграция на деца – жертви на трафик: Подобряване на политиката и практиката в страните от Европейския съюз. София, 2013, ISBN: 978-954-477-199-7.

контакт с детето по време на престоя в кризисен център. Родителите или близките на децата демонстрират „социално приемливо“ поведение и готовност за сътрудничество със служителите на кризисния център¹⁰⁹. При предишни изследвания и интервюта е установено, че тези семейства имат значителни приходи и интерес от възможно най-скорошното завръщане на детето при тях¹¹⁰. За да съкратят престоя му в кризисния център те използват различни стратегии, нерядко и ходатайства и подкупи на държавни служители като съдии, прокурори и служители в социалните служби¹¹¹. Според експерт от ДАЗД, в Плевен – областта, откъдето произхождат най-много деца, жертви на трафик с цел джебчийство – такъв натиск се упражнява в най-голям мащаб. Интервюираният експерт твърди, че съответните семейства са разработили схема за натиск върху свързаните институции, при която децата могат дори да не бъдат насочени към кризисен център, а да бъдат върнати директно при семействата си¹¹².

За повечето деца, жертви на трафик от ромски произход, дългосрочно трайно решение се явява завръщането при семействата им, като често то се осъществява без оглед на обстоятелствата, засягащи конкретното дете. Трудно е да бъде установен точният брой на тези случаи, тъй като липсват данни за броя на децата, жертви на трафик, при които е постигнато дългосрочно трайно решение. Това разбира се не позволява по никакъв начин да се установи доколко ефективна е реинтеграцията в семейната среда в тези случаи¹¹³.

Според основните принципи на грижата за децата, на онези от тях, които са били изведени от семействата или роднинската им среда, трябва да бъде осигурена алтернативна грижа като осиновяване, отглеждане в центрове за настаняване от семеен тип, или институции за деца, лишени от родителска грижа¹¹⁴. На практика поради недостатъчно добре развитата мрежа на центрове от семеен тип в България, децата, жертви на трафик, продължават в повечето случаи да се настаняват в институции. По данни на Българския хелзинкски комитет например, събрани при посещения на дванадесетте действащи през 2011 г. кризисни центъра, 40% от напусналите кризисните центрове деца са били настанени в специализирани институции, а само 15% са били насочени към социални центрове от резидентен тип¹¹⁵. Броят на насочените към услуги от семеен тип през последните две години се е

¹⁰⁹ Интервю в Кризисен център „Надежда“, 2013 г.; интервю с експерт на ДАЗД, София, ноември 2014 г.

¹¹⁰ Център за изследване на демокрацията. Подпомагане и реинтеграция на деца – жертви на трафик: Подобряване на политиката и практиката в страните от Европейския съюз. София, 2013, ISBN: 978-954-477-199-7, интервю с член на МКБТХ в Пазарджик, 21 май 2014 г., интервю с експерт от ДАЗД, София, ноември 2014 г.

¹¹¹ Център за изследване на демокрацията. Подпомагане и реинтеграция на деца – жертви на трафик: Подобряване на политиката и практиката в страните от Европейския съюз. София, 2013, ISBN: 978-954-477-199-7.

¹¹² Интервю с експерт от ДАЗД, София, ноември 2014 г.

¹¹³ В Агенцията за социално подпомагане се регистрират „деца в риск“, които получават подпомагане от системата на агенцията, но те не се диференцират според вида риск или насилие/експлоатация. АСП поддържа статистика за децата жертви на трафик, които получават помощ/се наблюдават от ОЗД, но разбивка на данните по вид предоставена услуга или избран начин за реинтеграция липсва.

¹¹⁴ Официален отговор на писмо на Центъра за изследване на демокрацията от АСП, 3 септември 2011 г., с. 2.

¹¹⁵ Гергинова, Е., Петров, С. Кризисните центрове за деца в България – между социалната услуга и институцията. София, БХК, 2011, с. 28.

увеличил, но според споделеното от служители на кризисни центрове, все още не се предлагат достатъчно услуги като семейно консултиране (при реинтеграция в семейството) или възможности за отглеждане на деца извън семействата (в района на град Пещера, например). Другата алтернатива на връщането в семейството – настаняването на децата, жертви на трафик, в специализирани институции, продължава да се практикува, но са налице множество доводи против нея. На първо място е неприемливо ниското качество на грижи за децата, известно на цялото общество. Освен това настаняването в подобни институции е сред факторите, които увеличават вероятността едно дете да стане жертва на трафик¹¹⁶.

В заключение, за да имат смисъл полаганите усилия, е необходимо спешно подобряване на последния етап на процеса на подпомагане на децата, жертви на трафик – проследяване на реинтеграцията им за период от една година. Засега тази фаза си остава само на хартия, а пред осъществяването ѝ на практика стоят няколко пречки. На първо място е претовареността и/или липсата на опит на социалните работници, поради което те не успяват да поддържат редовна връзка със семействата на децата жертви, завърнали се в дома си. На социалните работници им липсва и увереност в работата с ромските общности, мотивация поради нископлатената стресова работа, която извършват¹¹⁷, и съответно нежелание да се ангажират с тежка полева работа сред маргинализираните групи. Самите ромски семейства също често не проявяват желание да сътрудничат на социалните работници. Една от актуалните цели на реформата в социалната система, която боксува по множество причини, е да се направи оценка на натовареността и квалификацията на социалните работници. Възможностите за преодоляване на второто препятствие, т.е. нежеланието на социалните работници и ромските семейства да работят заедно при реинтеграцията и превенцията на трафика на деца, са предмет на следващата глава.

¹¹⁶ Отчет за дейността на Национална комисия за борба с трафика на хора за 2011 г.

¹¹⁷ Интервю с експерт от АСП, Стара Загора, юни 2014 г.

6. ЕЛЕМЕНТИ НА ЕФЕКТИВНОТО АНГАЖИРАНЕ НА ОБЩНОСТТА В РАЗРАБОТВАНЕТО НА ПО-УСТОЙЧИВИ ПРАКТИКИ И МЕХАНИЗМИ

6.1. Кой/какво е общността?

В английския език думата *community* (общност) е навлязла чрез старофренското *comune*, произлизащо от латинското *communitas* (на латински *communis* означава „обща неща“) – термин, чийто широк смисъл е другарство или организирано дружество¹¹⁸.

Според определението на Оксфордския речник по социални дейности и социални грижи, *community* (общността) „обикновено се смята за олицетворявана от социални взаимоотношения, основани на допирни точки, които произтичат или от живеенето в определено географско местоположение, например градски квартал или село, или от конкретни общи интерес(и) или цел(и), например такива, почиващи на етническа принадлежност, пол или членство в професионално сдружение. Тя често е съпътствана от силна символика и реторика, нерядко има функцията на идеал и се свързва с понятия като ангажираност, сплотеност, солидарност и приемственост, а съществуването ѝ се смята за благотворно върху обществото като цяло“¹¹⁹.

Този сложен и унифициращ термин често се използва в реалността за обозначаване на различни групи и властови взаимоотношения. Антропологичната интерпретация е още по-задълбочена, като подчертава комплексността му: „широката употреба на думата „общност“ често прикрива многолика реалност, в която съществуват различни видове общности, както и различия в рамките на самите общности“¹²⁰.

Това е една смислова интерпретация на понятието, която е особено полезна при описването на етнически групи, към които членовете им принадлежат и в същото време споделят няколко идентичности. Важно е да се разбере, че групи в неравностойно положение като ромите често пъти са нехомогенни. Вследствие на това членовете им могат да бъдат дискриминирани по няколко признака. Множеството фактори за тяхната уязвимост, обсъдени в предишната

¹¹⁸ Речник на Оксфорд, Дефиниция на термина „общност“: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/community>

¹¹⁹ Harris, J. and White, V. A Dictionary of Social Work and Social Care, 2013 Oxford University Press, 2013. [Харис, Дж. и Вайт, В. (2013) Речник на социалната работа и социалните грижи, Университетско издателство Оксфорд].

¹²⁰ Brown, P., „Who is the Community?/What is the Community?“, Brown University (2005). [Браун, П., (2005) „Кой е общността?/Какво е общността?“, Университета Браун].

глава, увеличават възможностите за дискриминация, както и източниците на тази дискриминация¹²¹.

Членовете на ромската общност не се включват в дебата във връзка с трафика на хора, те не участват във формирането на съответната политика, нито е ясно как могат да допринесат за превенцията на трафика, подпомагането на жертвите и механизмите за проследяване на случаите. Настоящата инициатива бе замислена като начален опит за запълване на тази празнина чрез работа в избрани ромски общности за укрепване на наличния им капацитет за активно участие, чрез идентифициране на добри практики за ефективно участие на общността в превенцията на трафика, проследяването на случаите и дългосрочната реинтеграция на жертвите и чрез предлагане на механизъм за въвеждане на тази практика.

6.2. Модел за участие на общността в проследяването на случаите и реинтеграцията на жертвите на трафик

В предишната глава бе представен *Координационния механизъм за рефериране и обгрижване на случаи на непридружени деца и деца – жертви на трафик, завръщащи се от чужбина* и бе направен изводът, че въпреки наличието на ясни механизми за междуведомствено сътрудничество срещу трафика на деца, има сериозни пропуски на последните два етапа на осигуряване на закрила – постигане на дългосрочно трайно решение и проследяване на подкрепата за реинтеграция.

В предишни доклади се установява, че ОЗД по места не проследяват ефективно процеса на реинтеграция на детето, след като то напусне кризисния център, и срещат трудности при пряката си работа със семействата¹²².

Причините за съществуването на този проблем са много – от прекаления обем административна работа в ОЗД, недостига на кадри по места и нежеланието на служителите да работят сред ромските общности, до по-фундаментални проблеми като ширещите се предразсъдъци и нагласи към ромите именно в институциите, които им предоставят услуги. Там не работят роми, които биха осигурили достъпа на институциите до общността и доверието ѝ към тях и биха разяснили на ромите контекста, в който се осъществява подпомагането на децата, жертви на трафик.

Освен това, както вече бе посочено, семействата на жертвите в много случаи са замесени или съучастници в извършването на трафика. Връщането на жертвата в семейната ѝ среда в такива случаи може да доведе до множество нежелани последици. Реинтеграцията в семейството може да стане причина за повторния ѝ трафик.

¹²¹ Fremlova L., Georgescu, M., Hera G., Marin L., Miletic, G. (2014), Equality: Young Roma speak about multiple discrimination. [Фремлова, Л., Джорджеску, М., Хера, Г., Марин, Л., Милетич, Г. (2014), Равенство: Млади роми говорят за дискриминацията на много равнища].

¹²² Център за изследване на демокрацията. Подпомагане и реинтеграция на деца – жертви на трафик: Подобряване на политиката и практиката в страните от Европейския съюз. София, 2013, ISBN: 978-954-477-199-7.

Семейно-консултативният център (СКЦ) за подкрепа на бебета и родители в Нови Пазар е добър пример как може да се избегне риска децата да растат без необходимите грижи или да бъдат изоставяни за осиновяване. В Шуменска област има мрежа от подобни консултативни центрове, изградени през 2011 г. от УНИЦЕФ – в Шумен, Нови Пазар и Велики Преслав, както и изнесена приемна в село Каолиново.

В СКЦ се предлага комплекс от услуги и програми за предотвратяване на изоставянето на деца в ранна възраст (до 3 години), за разширяване на възможностите за закрила на децата и създаване на мрежа от приемни семейства, чиято функция е да допринесат за намаляване броя на децата, настанени в специализирани институции. Услугите се предоставят пряко на семейства в риск.

В екипа на Центъра има социални работници, психолог, медицинска сестра и социални асистенти. Близко половината от служителите са роми, познати и уважавани в общността и ползващи се с голямо доверие. Помещението, в което функционира Центърът, е на ромското женско сдружение „Хаячи“, което работи с ромската общност в Нови Пазар вече над десет години.

Съществена част от работата си Центърът извършва чрез **мобилни екипи**, които се състоят от социален работник и медицинска сестра и имат за цел да достигнат до най-уязвимите и отдалечени семейства, да ги картографират и установят от каква подкрепа се нуждаят, за да продължат да се грижат за децата си, и да им обяснят от какви социални, здравни и психологически консултации могат да се възползват в Центъра. Екипите работят непрекъснато, като осигуряват достъп до социални, здравни и жилищни помощи, помощи за бременни, които не са социално осигурени, посещения от гинеколози с мобилни кабинети, детска консултация за новородени, диагностициране на увреждания при децата и рехабилитация и здравни грижи в домашни условия.

Проследяването на реинтеграцията на деца, жертви на трафик, би могло да бъде извършвано със съдействието на семейно-консултативен или подобен на него център и тази възможност си струва да бъде обмислена. Рискът от повторен трафик може значително да се намали, а подкрепата да е с по-дългосрочен ефект, ако на подобни центрове се отдаде роля в тази фаза на реинтеграцията.

Изследователският метод, при който изследваната група активно участва в работата на екипа, бе приложен сред роми в Стара Загора. Установи се, че ролята на ромските неправителствени организации може да бъде далеч по-значима от посредничество и помощ при комуникацията с ромските общности. Добре би било ромските експерти да работят в органите за закрила на детето и за социално подпомагане и да участват във формирането и изпълнението на политиките и механизмите за подпомагане. Това означава в отделите „Закрила на детето“ да се назначават служители от ромски произход, като доброто им познаване на ситуацията в съответната общност ще спомага за изпълнението на служебните им задължения, включително за предотвратяването на трафика на деца и проследяването на реинтеграцията на деца, жертви на трафик.

ЗАКЛЮЧЕНИЯ

В настоящия доклад са разгледани три форми на трафик на деца – трафик с цел **просия, джебчийство и сексуална експлоатация на момчета** – и техните проявления конкретно в ромските общности. Независимо от ограничените данни за социално-икономическия профил на децата, жертви на трафик, и затвореността на ромските общности, **чрез методи, използващи участието на изследваните лица**, се достига до определени заключения относно факторите за тяхната уязвимост и механизмите за набиране и експлоатация при трафика на деца.

Установява се следният **профил на децата**, жертви на експлоатация за просия: момчета и момичета между 8 и 16 години, които най-често се трафикират в Гърция, Австрия и други страни в ЕС, като Швеция, Великобритания, Белгия, Франция, Италия и Испания. Данните за насочените деца – жертви не съдържат информация за етническата им принадлежност, но според компетентните институции и организации мнозинството от претърпелите трафик с цел просия деца са роми.

Повечето просещи деца се придружават от член на семейството им или техен роднина. При първите установени случаи на просещи българчета в Австрия през 2003–2004 се доказва участието на организирани трафикантски мрежи, но за по-скорошните подобни случаи в Солун не е особено ясно дали са свързани с организираната престъпност. Правоприлагащите институции и органите за закрила на детето трябва старателно да проучват конкретните обстоятелства при случаите на просещи деца. Би било от полза да се разработят и прилагат показатели за определяне дали просията се извършва поради бедност и е начин за издръжка на семейството или децата се склоняват към просия от организирани престъпни мрежи.

Децата, подложени на трафик с цел джебчийски кражби, обикновено са момичета между 13 и 16 години, които семейството им или техни роднини ги придружават в чужбина. Според експертите повечето жетви на този вид трафик са от ромски произход, от групата на кардарашите. И за този вид трафик липсва задълбочена информация, но се твърди, че това от какъв пол е жертвата се отразява в значителна степен върху нивото на нейното образование. Момичетата са с по-ниско ниво на образование и след четвърти клас обикновено не се изпращат на училище, а започват да участват в дребни престъпления. Тази хипотеза се нуждае от допълнителни емпирични доказателства, съобразно които да бъдат разработени адекватни мерки за подпомагане.

Профилите на тези две групи деца, жертви на трафик, имат фактологична основа благодарение на регистрираните множество такива случаи и мненията на експертите, ангажирани в тяхното подпомагане, но при момчетата, жертви

на трафик за сексуална експлоатация, емпирична база напълно липсва. Статистиката за съдебните дела през периода 2011 – 2013 г. сочи, че делът на момчетата сред децата, жертви на трафик с цел разврат, е между една трета и една пета, като във всяка от тези години са били регистрирани от 10 до 14 случая. Момчетата, жертви на сексуален трафик, обаче не са обект на подпомагане от страна на компетентните органи и доставчиците на услуги. Тъй като те не регистрират такива случаи, данните им не могат да бъдат използвани за изграждане на социално-икономически профил на тези деца жертви. В полевата си работа в три ромски махали екипът, осъществил настоящото изследване, установи, че младежите и транссексуалните роми са особено уязвими към трафика на хора. Интервюираните транссексуални лица споделиха, че предоставят сексуални услуги още преди да навършат пълнолетие.

Прекомерният в сравнение с броя на жертвите от останалото население брой ромски жертви на трафик е знак, че трябва да се обърне особено внимание на **факторите, които правят тази група уязвима** към това престъпление. Настоящото изследване стига до заключението, че уязвимостта ѝ не се дължи на културните особености на ромския етнос, а най-вече на социално-икономически фактори, плод на дългогодишната му изолация от обществото. Фактори, които задълбочават уязвимостта към трафика на хора на представителите на която и да е етническа група, са претърпяно физическо и сексуално насилие, отглеждане в дом за деца, лишени от родителска грижа, и проституиране. Като методи за набиране на ромски деца за трафик често се използват разпространените сред ромите женитби в ранна възраст и финансовата зависимост от местните лихвари.

Отработването на натрупани дългове и преждевременните женитби се използват и при набиране и трафик на деца за просия. Семействата с дългове биват принуждавани да отдадат децата си под наем в мрежите за просия на кредиторите, за да изплатят по този начин задълженията си. Необходими са допълнителни изследвания, за да се установи как са се променили стратегиите за набиране на жертви през последните няколко години и как се отразява това на най-уязвимите за трафика хора, като например най-бедните ромски семейства, живеещи в лагери за нередовни имигранти в чужбина.

При трафика с цел джебчийство изследването установява, че най-разпространената стратегия за набиране на жертви сред ромските деца е преждевременната женитба с член на семейство, ръководещо джебчийска мрежа. Склоняването към извършване на дребни престъпления рядко се извършва със сила. В повечето случаи за да бъдат въввлечени децата в джебчийски кражби, се използва тяхната емоционална привързаност към семейството и неспособността им да осъзнаят, че са експлоатирани. Последното пречи в особена степен на идентифицирането на просията и джебчийството като следствия на трафик, тъй като децата не се доверяват на властите и доставчиците на услуги. При джебчийството пък децата могат да бъдат идентифицирани единствено ако бъдат заловени по време на кражбата. Поради липса на доказателства за участието на семейството в престъплението те често продължават да бъдат експлоатирани.

За момчетата, жертви на трафик за сексуална експлоатация, няма почти никаква информация, а при проведеното проучване не бяха открити случаи

на насочване и подпомагане на такива деца. Според споделеното от транссексуални роми, работещи на пазара на секс услуги извън България, при набирането сводниците, които контролират и осигуряват квартира на младежите в чужбина, използват принудителни методи като заплахи, отнемане на личните документи и искания за изплащане на огромни дългове. По техни сведения посредниците генерират значителни печалби от сексуалните услуги на транссексуалните роми, 50 до 100% от която запазват за себе си.

Изследването установи недостатъци и необходимост от подобрения и в механизмите за **защита и подпомагане** на ромски деца, жертви на трафик. Макар България да е една от малкото страни в Европа със специален координационен механизъм за насочване и подпомагане на *деца*, жертви на трафик, самото прилагане на механизма има множество недостатъци. Най-сериозните от тях засягат последните два етапа на осъществяваната закрила – постигането на дългосрочно трайно решение и проследяването на подкрепата за реинтеграция – и се отразяват особено неблагоприятно на децата жертви от ромската общност.

Дългосрочно трайно решение, отговарящо в най-голяма степен на интереса на детето, се намира трудно, когато компетентните институции и организации на местно ниво, отговорни за междинното подпомагане за ромските деца, жертви на трафик, не обменят информация помежду си и не си сътрудничат ефективно. Според основните принципи за закрила на детето такова решение за повечето деца е завръщането в семейната среда. Тъй като оценки на риска за детето се извършват рядко и евентуалното (съ)участие на родителите в трафика не се потвърждава или отхвърля категорично, завръщането в семейството понякога води до повторен трафик на детето. Проследяване на реинтеграцията в едногодишен срок също не се осъществява и поради това не остава никаква възможност повторният трафик да бъде предотвратен и да се осигури дългосрочна подкрепа за детето жертва.

В доклада са описани два механизма, чрез които ромската общност би могла да се ангажира в подпомагането и подкрепата за децата, жертви на трафик, за да се преодолеят съществуващите в момента недостатъци на процеса. Добре е да се проучи по-подробно доколко семейно-консултативните центрове или подобни на тях центрове за услуги към общността имат потенциал да осъществяват мониторинг на дългосрочната реинтеграция на децата, жертви на трафик и насилие. В заключение, функционирането на системата за закрила на детето и системата за социално подпомагане може да се подобри и да постигне по-големи резултати в работата с ромите само ако формулирането на политиката и предоставянето на услугите става с активното участие на експерти от ромски произход. Ако в ОЗД по места се назначават служители роми, недоверието към институцията от страна на съответните ромски общности би намаляло. Те биха изиграли и съществена роля за преодоляване на другия основен проблем за социалните работници – невъзможността им да осъществят контакт с най-маргинализираните и нуждаещи се ромски семейства.

ПРЕПОРЪКИ

Обща препоръка

Наличната инфраструктура за социално подпомагане трябва да се анализира с оглед най-вече на нуждата от допълнителни структури за подпомагане и закрила на деца, жертви на трафик и насилие. Така на местата, където има кризисни центрове, трябва да бъдат изградени и центрове за подкрепа в общността, центрове за настаняване от семеен тип и семейно-консултативни центрове.

Конкретни препоръки

Идентифициране:

Необходими са значителни усилия за подобряване на идентифицирането на деца, жертви на трафик в трите анализирани в доклада форми.

- Особено внимание трябва да се обърне на уменията за разпознаване на индикациите за трафик на деца с цел просия. На такива умения трябва да бъдат специално обучени служителите на правоприлагащите институции, доставчиците на услуги, неправителствените организации, социалните работници и органите за закрила на детето. Трябва да се обърне внимание и на разграничаването на просията като средство за препитание и просията като способ за експлоатация на семействата от страна на престъпни мрежи.
- Програми за обучение са необходими и по отношение на идентифицирането на жертвите на трафик за сексуална експлоатация – момчета или транссексуални лица. Те трябва да се разработят на базата на емпирична информация и интервюта с претърпели такъв трафик хора и трябва да включват преглед на пазарите на мъжка проституция, профила на жертвите, факторите за уязвимост и описания на истински случаи, разказани от жертви.
- Институциите, извършващи разпити на деца – извършители на дребни престъпления в чужбина, трябва да разработят специални показатели и въпросници за изясняване на ролята на възрастните, които придружават децата.

Връщане в родината

- Институциите трябва да гарантират, че преди връщането на детето жертва в страната му на произход ще бъде извършена надлежна оценка на риска.

- Към комплекта документи на детето жертва на трафик трябва да бъде включен и документ с резултатите от оценката на риска, който задължително да бъде вземан под внимание от органите за закрила на детето в страната на произход. Оценката на риска трябва да бъде актуализирана и допълвана при престоя на детето в кризисен център.
- Трябва да се организират редовни срещи, насърчаващи сътрудничеството между органите за закрила на детето и доставчиците на услуги за деца жертви с цел подобряване на обмена на информация помежду им, разработване на общи принципи на действие и определяне на насоки какво трябва да съдържат досиетата на всяко дете, жертва на трафик.

Подпомагане

- Трябва да се подобри сътрудничеството между кризисните центрове и ОЗД чрез редовни официални и неофициални срещи на служителите и мероприятия за информационен обмен и обучение.
- ОЗД по постоянен адрес трябва да поддържат редовни контакти със служителите на кризисните центрове по време на престоя на детето в тях. Мненията и оценките на кризисните центрове трябва да бъдат вземани предвид при решението за дългосрочната реинтеграция на детето. Резултатите от проведените между тях консултации трябва да бъдат отразени в съответната документация.
- ОЗД по постоянен адрес трябва да поддържат редовни контакти със семейството на детето, за да оценят дали то е в състояние да се грижи за него. На местата, където съществуват семейно-консултативни центрове и центрове за подкрепа в общността, ОЗД трябва да ги включи в процеса на установяване на контакт и в работата със семействата на ромските деца, жертви на трафик. Резултатите от тези семейни консултации трябва да бъдат доведени до знанието на служителите на кризисните центрове и на ОЗД, който води случая на съответното дете.

Дългосрочна (ре)интеграция

- В съответствие с *Координационния механизъм*, социалните работници от ОЗД в населеното място, където ще се осъществява реинтеграцията на детето, трябва да проследяват процеса в продължение на една година.
- Органите за закрила на детето трябва да разработят методически насоки за мониторинг на (ре)интеграцията на децата, жертви на трафик, посветени най-вече на децата от маргинализирани общности.
- Социалните работници трябва да отразяват всички посещения при семейството на детето и резултатите от мониторинга и да предоставят тази информация на всички отговорни институции по *Координационния механизъм за взаимодействие в случаи на деца в риск*, ако са налице каквито и да било индикации за риск от повторен трафик.
- Органите за закрила на детето трябва да се стремят към сътрудничество със семейно-консултативните центрове и центровете за подкрепа в общността, за да се постигне по-ефективна подкрепа за семействата, обгрижващи деца, жертви на трафик, и по-ефективно проследяване на реинтеграцията на децата.

ПРИЛОЖЕНИЕ. СПИСЪК НА РЕСПОНДЕНТИТЕ

СПИСЪК НА РЕСПОНДЕНТИТЕ

Респонденти	Институция	Област
1. Старши експерт	Държавна агенция за закрила на детето	София
2. Старши експерт	Национална комисия за борба с трафика на хора	София
3. Старши експерт	Български хелзинкски комитет	София
4. Програмен директор	Национална мрежа за децата	София
5. Главен експерт	Отдел „Закрила на детето“ в Агенцията за социално подпомагане	Шумен
6. Старши експерт Обществени науки и гражданско образование	Регионален инспекторат по образованието	Шумен
7. Полицейски инспектор/издирвач	Сектор „Противодействие на криминалната престъпност“, Областна дирекция на МВР	Шумен
8. Полицейски инспектор	Детска педагогическа стая, Областна дирекция на МВР	Шумен
9. Експерт	Семеен консултативен център, община Шумен	Шумен
10. Здравен медиатор	Читалище „Екипе“	Шумен
11. Ръководител на отдел	„Здравеопазване и социални дейности“, община Стара Загора	Стара Загора
12. Полицай	Областна дирекция на МВР	Стара Загора
13. Експерт	Детска педагогическа стая, Регионален инспекторат по образованието, Казанлък	Стара Загора
14. Експерт	„Свят без граници“	Стара Загора
15. Експерт	Отдел „Закрила на детето“ в Агенцията за социално подпомагане	Стара Загора
16. Здравен медиатор	Николаево	Стара Загора
17. Полицейски инспектор	Детска педагогическа стая, Областна дирекция на МВР, Казанлък	Стара Загора

СПИСК НА РЕСПОНДЕНТИТЕ – ПРОДЪЖЕНИЕ

Респонденти	Институция	Област
18. Член на МКБТХ, представител на Фонд ИГА	Местна комисия за борба с трафика на хора, Фонд за превенция на престъпността ИГА – Пазарджик	Пазарджик
19. Полицейски инспектор	Борба с младежката престъпност, Сектор „Противодействие на криминалната престъпност“	Пазарджик
20. Полицай	Областна дирекция на МВР	Пазарджик
21. Социален работник	Домашен социален патронаж, община Пазарджик	Пазарджик
22. Старши експерт	Организация на средното образование, интегрирано обучение и специални училища	Пазарджик
23. Експерт	Агенция за социално подпомагане, Пазарджик	Пазарджик
24. Социален работник	Кризисен център за деца, жертви на насилие и жертви на трафик	Пещера
25. Здравен медиатор	Община Пещера	Пещера

БИБЛИОГРАФИЯ

- Амирханян, Юри, Кели, Джефри [...] и Хурсин, Роман.** Високорисково поведение, разпространение на ХИВ/венерически заболявания и способности за прогнозиране на риска в социалните мрежи на младите роми от мъжки пол в България, 2013.
- Браун, П.** Кой е общността?/Какво е общността?, Университета Браун, 2005.
- Брюгеман, К.** Ромското образование в сравнителна перспектива: Анализ на Регионалното проучване на ромите през 2011 г. на ПРООН/Световна банка/ЕК. // Работни документи за ромското включване. Братислава, Програма за развитие на Обединените нации, 2012. 48 стр.
- Верлу, М.** Многопластови неравенства, интерсекционалност и ЕС. Европейски преглед на проучванията по проблемите на жените, 2006 13: 211 DOI: 10.1177/1350506806065753, 187 стр.
- Върховен касационен съд на Р България.** Наказателен кодекс. <http://www.vks.bg/vks_p04_04.htm#РазделIX>
- Гергинова, Е., Петров, С.** Кризисните центрове за деца в България – между социалната услуга и институцията. София, БХК, 2011. 28 стр.
- ГРЕТА.** Доклад относно прилагането от България на Конвенцията на Съвета на Европа за действие срещу трафика на хора: Първи кръг на оценяване. Страсбург, Съвет на Европа, 2011. 36 стр.
- Допълнителна конвенция за премахване на робството, търговията с роби и институтите и обичаите, сходни с робството.** 1956. <<http://issuu.com/bghelsinki/docs/name02f874/1>>
- Държавен департамент на САЩ.** Трафик на хора. 2013 и 2014.
- Европейска комисия.** Доклад относно проучването на политическите мерки, свързани с просещите деца в ЕС. 2012 <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/e-library/documents/policies/organized-crime-and-human-trafficking/cybercrime/docs/child_begging_final_11jan2013_en.pdf>
- Европейски център за правата на ромите и организацията Хора в нужда.** Да нарушим мълчанието: трафикът сред ромските общности. 2011.
- Европол.** Деца – жертви на трафик, изведени и експлоатирани в Европейския съюз. 2011.
- Европол.** Трафикът на хора в Европейския съюз. 2011.
- Евростат.** Методически и работни документи. Трафик на хора. Люксембург, Служба за публикации на Европейския съюз, 2013, ISSN 1977-0375.
- ЕКПАТ България.** Ситуационен анализ на някои групи деца в риск в България. 2012.

- Инверници, А.** Уязвимост на българските деца и юноши в Гърция към експлоатация и трафик: Проучване на типичните стратегии за оцеляване на улицата в Солун. Будапеща, Проект Марио, в сътрудничество с АРСИС, 2011 <<http://resourcecentre.savethechild.se/sites/default/files/documents/5316.pdf>>
- Кели, Амирханян, Кабакчиева.** Ролята на половете и риск от заразяване с ХИВ по полов път сред мъже и жени от ромски произход в България и Унгария: етнографско проучване. СПИН. 2013.
- Конвенция на ООН за правата на детето,** 1989. <<http://sacp.government.bg/normativna-uredba/mejdunarodni-konvencii/konvencia-pravata-deteto/>>
- Крос, С., Кей, Е., и Ратнофски, А.** Доклад за малтретирането на децата с увреждания. Вашингтон, Национална служба за информация относно злоупотреби и пренебрегване на деца, 1993.
- Министерски съвет на Р България.** Стратегия за интегриране на ромите, 2012 – 2020 <<http://sacp.government.bg/deinosti/prioriteti/km-finalen-tekst/>>
- Моделът за ромските къщи в Пещера, последно изменение от 7.03.2010** <<http://valerilekov.blogspot.com/2010/03/blog-post.html>>
- МОМ.** Други форми на трафик на малолетни: описание на профилите на жертвите и разработване на концепция за интервенция, 2005.
- Отчет за дейността на Националната комисия за борба с трафика на хора за 2011 г.**
- Отчет за дейността на Националната комисия за борба с трафика на хора за 2012 г.**
- Официален сайт на Агенция за социално подпомагане** <http://www.asp.government.bg/ASP_Client/ClientServlet?cmd=add_content&lng=1§id=24&s1=23&selid=23>
- Препоръка №190 на МОТ относно най-тежките форми на детския труд,** 1999. <http://sacp.government.bg/normativna-uredba/mejdunarodni-konvencii/preporaka_190/>
- Регионална стратегия за интегриране на ромите 2012-2020.**
- Регионална стратегия за интегриране на ромите в Стара Загора 2013-2020.**
- Регионална стратегия за интегриране на ромите в Шумен 2012-2020.**
- Речник на Оксфорд.** Дефиниция на термина общност. 13.11.2014 <<http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/community>>
- Служба за мониторинг и борба с трафика на хора.** Доклад на САЩ за трафика на хора, 2014.
- Съртис, Р.** Други форми на трафик на малолетни: описание на профилите на жертвите и разработване на концепция за интервенция. Институт за борба с трафика на хора НЕКСУС и Международна организация по миграция, 2005.
- ТАМРЕР България.** Национален доклад за ХИВ и работата на сексуалния пазар, 2007.
- УНИЦЕФ и Институт Отворено общество.** Лицата на детската бедност. Сборник анализи, 2010.

Фремлова, Л., Джорджеску, М., Хера, Г., Марин, Л., Милетич, Г. Равенство: Млади роми говорят за дискриминацията на много равнища, 2014.

Харис, Дж. и Уайт, В. Речник на социалната работа и социалните грижи. Унив. изд. Оксфорд, 2013.

Център за изследване на демокрацията. Подпомагане и реинтеграция на деца – жертви на трафик: Подобряване на политиката и практиката в страните от Европейския съюз. София, 2013, ISBN: 978-954-477-199-7.

Център за междуетнически диалог и толерантност Амалипе. Превенция на ранните бракове. 2011, ISBN 978-954-350-118-2.

